291296

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

O'ZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

1996 ЙИЛ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА ● ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ ● СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

13 декабр, № 48—49 (3385)

БИР ҲОВУЧ ДОН — МИНГ ҲОВУЧ РИЗҚ

Кузги буғдойзорлар. Боққан кишининг кузи яшнайди. Осмондан ёмғир ёғмаса ҳам осма новлардан тўлиб-тошиб келаётган оби ҳаёт бободеҳқонга мадад. Куни кеча Навбаҳор ва Когон туманлари далаларидан ўтаётиб шундай манзараларга кўзим тушди. Дилимда бир ёруғлик туйдим. Нуқул бир манзара — пахтага ўрганиб қолган кўзимизга ғаллазорларнинг ажиб тароватли хуш ёқар экан. Кўздаги ям-яшил майсалар баҳор сеп ёйган далаларни эслатади.

Гоҳида бундан бошқа манзараларга ҳам назаринги тушади. Айтмасликнинг сира иложи йўқ. Ғаллаорол туманидаги бир қишлоқдан ўтаётиб уч-тўрт отлиқ милиционер олдига солиб келаётган 10-15 бош қорамолни кўрдик. Кузги ғаллазорлар оралаб қаровсиз юрган бу молларнинг эгаси ким? Ҳойнаҳой, омбори дон-дунга тўлиб ётган, ҳеч нарсадан ками йўқ инсон эмасдир. У ҳам ҳамма қатори ёзнинг олтин бошоқларидан ризқ-рўз, бола-чақасининг насибасини кутган бир оддий инсондир балки. Шундай бўлса, нега моли ғаллазорларни топтаб, қаровсиз юрибди.

Саволлар... Ахир, шу далаларга умид билан уруғ сочилган-ку! Бир ҳовуч донни тегирмонда тортсангиз нон бўлади. Тегирмонга келган донларни тежаб уруғликка ажратсангиз, бугунги бир ҳовуч дон эртага юз, минг ҳовуч буғдой бўлади. Бугун молини қаровсиз ҳолда ғаллазорларга қўйиб юборган кишилар ана шу минг ҳовучдан — эртага минг тонна донга айланадиган нон-насибадан ўзини ҳам, элини ҳам бебаҳра қилаётганини тушунармикин? Шу оддийгина ҳақиқатни тушуниш шу қадар қийинмикан? Бундай одамлар менга ўзи турган дарахт шохини пастдан арралаётган нодон кишини эслатади.

Ўзи ичаётган сувга магзава тўкаётган, хазон ёқиб нафас олаётган ҳавосини заҳарга тўлдираётган, эртага хирмон-хирмон дон бўлиб чиқадиган насибасини бугун мол оёғи остида топтатиб қўйган одамларни ким дейиш керак? Бу қўрликми ё қўрнамакликми? Ҳар нечук бундан бошқача эмас.

Ёши саксондан ошган отам кузда томорқасига дон сочаётиб уруш йилларининг бир нохуш хотирасини ёдга олди: лалмига бўғдой сепаётувдик, колхознинг уруғлиги тугаб қолди. Яна икки гектарча ҳайдалган ер қолган, одамлар узаро кенгашишди: ҳамма уйидан топилганча бир сиқимми, бир ҳовучми бўғдой олиб чиқадиган, ёзда ҳам ҳосилни шунга қараб бўлиб оладиган бўлишди. Йил яхши келди, ҳосил мўл бўлди. Одамларнинг суюнчи чексиз эди.

Ушанда колхознинг Дармон деган боғларин раиси бўларди. Одамлар очдан ўлса ҳам юраги ачишмасди. Даладан машоқ тергани ҳам қўймас, билиб қолса уни ҳам хирмонга тўкирарди. Ниҳоят, колхоз даласида ўрим-йиғим тугагач, одамлар уйларидан уруғлик олиб келиб жамоа учун умумий қилиб экилган ғаллага уроқ солдик. Ўша куни Дармон раис ҳам дала бошидан кетмай қадайиб туриб олди. Урилган ғаллани янчиш учун алоҳида хирмон қилаётганимизда от устида қамчи уйнатиб келди. Белида нагани ҳам бор.

— Бекорни айтибсизлар, бу колхознинг дони, — деди. Барча уриниш, ялинib-ёлворишлар беҳуда кетди. Одамлар даладан қўп-қуруқ тарқашди. Эркаклар-қу аламини ичга ютишди. Бироқ, аёллар йўл бўйи раисни қарғаб, уввос солиб қайтишди.

Эл қарғишига қолган қўкармас деганларидек, бир кун келиб Дармонни шу қарғишлар йиқитди.

У оғир йилларни оталар, боболар-қу, билишади, эслашади, бироқ уларнинг фарзандлари, невараларичи?! Наҳотки, улар дориламон замоннинг қадрига етишмаса, ўтмишдан сабоқ олишмаса... Улар ҳам кўзларини каттароқ очишса, бир ҳовуч доннинг қадрини билишса, элнинг ризқ-насибасини муқаддас санашса қанчалар яхши. Шунда имон-эътиқодимиз мустаҳкамланган, маънавиятимиз ҳам шу қадар юксалган бўларди.

Бугунги озод Ватан одамининг инсоний бурчи ҳам шу.

Мурод АБДУЛЛАЕВ

Нақд гап

ХАЛҚ ИШОНЧИНИ ОҚЛАЙЛИК

11 декабр куни Республика Соғлиқни сақлаш вазирлигида тизим ходимларининг кенгайтирилган йиғилиши бўлди. Унда республика тиббиёт муассалари, олий ўқув юртларининг раҳбарлари иштирок этди.

Йиғилишда Республика Бош вазирининг ўринбосари А. Азизхўжаев сўзга чиқди.

— Шифокорнинг инсонпарварлигига қараб унинг ишига баҳо бериш мумкин, — деди у. — Чунки инсон бошига ташвиш тушгандагина нажот истаб ларга мурожаат қилади. Буни тўғри тушуниш, масъулиятни ҳис этиш лозим. Бироқ ўз вазифасига совуққонлик билан қараб, шифокорлик шаънига доғ тушираётганлар ҳам учраб турибди. Ана шундай масъулиятсизлик оқибатида баъзи беморлар жабр чекмоқда. Қуруқ кўрсаткичларга зўр бериб, гоҳида асосий вазифа унутиб қўйилмоқда. Айрим ҳолларда амалпарастлик, мансабини суиистеъмол қилиш, қариндошуруғчилик, ошна-оғайнигарчилик иллатларига дуч келяпмиз. Баъзи шифокорларнинг аҳлоқ номаларига зид хатти-ҳаракатлари, маънавий қашшоқлиги, фарзандлари ҳамда шогирдларини тарбиялашдаги лоқайдлиги, йўл қўяётган хатолари ижтимоий ҳаётимизга салбий таъсир этмоқда. Бу эса талабалар орасида, ондасонда бўлса-да, кўнгилсиз воқеалар, ҳаттоки жиноий ҳаракатлар содир этилишигача олиб бормоқда. Шифокордай муқаддас касб эгалари томонидан бундай хатти-ҳаракатларга йўл қўйилиши айниқса ачинарлидир.

Бош вазир ўринбосари ушбу иллатларни қаттиқ танқид қилди. Бу каби ҳолларга зудлик билан чек қўйиш зарурлигини таъкидлади. Бундай нуқсонларга барҳам бериш вақти келди. Ишга виждонан муносабатда бўлиб, халқ ишончини оқлаш зарур.

Мажлисда тиббиёт тизимидаги бугунги аҳволни чуқур ўрганиш, мутахассислар тайёрлашга эътиборни кучайтириш, врачлар малакасини ошириш институтида маънавият ва маърифат дарсларини жорий этиш, тиббиёт олий ўқув юртларида таълим-тарбия ва интизомни кескин яхшилашга доир масалалар атрофлича муҳокама қилинди.

(ЎзА)

КЕЛАЖАК БУГУНГА БОҒЛИҚ

Сешанба куни Халқаро инсон ҳуқуқлари куни муносабати билан Ташқи ишлар вазирлигининг қабуллар уйида брифинг бўлиб ўтди. Унда инсон ҳуқуқлари ҳимояси бўйича республикамизда фаолият кўрсатаётган ташкилот ва қўмиталарнинг раҳбарлари, Тошкентдаги дипломатия корпуси вакиллари, халқаро ташкилотлар ваколатхоналари раҳбарлари, журналистлар иштирок этдилар.

Брифинг мавзуи мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг ўтган жума куни мамлакат Конституциясининг 4 йиллиги муносабати билан ўтказилган тантанали йиғилишдаги нутқида олга сурилган ғоялар билан уйғунлашиб кетди. Юртбошимиз яқинлашиб келаётган 1997 йилни «Инсон манфаатлари йили» деб эълон қилиш, ҳукуматнинг, давлатнинг, барча-барчанинг саъй-ҳаракатларини шу улуғ мақсад манфаатлари сари йўналтириш таклифини ўртага ташлади. Яхши, фаровон ҳаёт халқимизнинг бугунги авлодлари учун ҳам яратилиши керак, келажак авлодлар эса бугунгидан-да яхши яшамоқлари лозим, деб таъкидлади Ислом Каримов. Чуқуррок ўйлаб қарасак, бу сўзлар замирида катта халқчил маъно ётганлигига амин бўламиз. Чунки, қўпгина раҳбарлар, мутасаддилар ўзларининг бугунги ношудликларини хаспўшлаш учун «келажакда ишлар албатта юришиб кетади, келажак авлодлар албатта роҳат фарогатда яшайдилар» деган сўзларни такрорлайверишдан чарчамайдилар. Келажак, шубҳасиз, яхши бўлади. Аммо бунинг учун бизнинг бугунги қунимиз, эртамиз ҳам яхши бўлиши керак.

Брифингда, гарчанд, умумий тарзда бўлса-да, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида қилинаётган ишлар тўғрисидаги ахборотлар тингланди. Матбуотни демократлаштириш жараёни аста-секин оёққа тураётгани ҳимоясида шуни айтишимиз керакки, биз матбуот конференциялари, турли брифинглар ўтказиш маҳоратимизни ҳам тобора ошириб боришимиз керак. Уларда қилинган, қилиниши кўзда тутилаётган ишлар тўғрисида ахборот бериш билан бирга, кун тартибидаги масала моҳияти хусусида конкрет фикр юритиш, ички ва ташқи сиёсатимизнинг бош йўналишларини содда ва лўнда қилиб тушунтириб бериш, тингловчиларнинг ахборот эҳтиёжларини тўла қондириш, айрим эҳтиросли, такрор саволларга ҳам қониқарли жавоб қайтариш муҳим.

Шу куни Ўзбекистон оммавий ахборот воситаларини демократлаштириш ва қўллаб-қувватлаш ижтимоий-сиёсий Фонди томонидан ташкил этилаётган эркин ижодий мулоқот йиғилишларининг навбатдагиси бўлиб ўтди. Журналистлар «Демократия шароитида журналист масъулияти» мавзуида эркин баҳс-мунозара юритдилар.

Ўз ахборотимиз

УЛҒАЙИШ МАНЗИЛИ

Эркин Воҳидов XX аср шоири... XX аср эса кўп қадим ва узоқ тарих учун бир сония. Файласуфлар таъбирича, бу асрда Инсоният ўзининг ўсмирлик палласига кирган. Шунданми, бу аср тўполонларга сероб бўлди. Бир йўла икки жаҳон уруши, қонли инқилоблар ва яна мислсиз оғир жангу жадаллар... Умид ва изтироб, севиш ва айрилиқ мудом ёнма-ён юрган бундайин замон кишиларида болалик, ўсмирлик йиллар жуда тез ўтиб кетади, улар тез улғаядилар. Эркин Воҳидовнинг ижод йўли бошида — 50-йиллардаги шеърларида буни кузатса бўлади:

Югурар замон,
Шиддати ўтади ҳар бир
толамдан —

деб ёзган эди ўшанда шоир.

Югурик замон шиддати Эркин Воҳидовнинг асарларида ўзининг бор зиддияти, моҳияти ва сурури билан муҳрланди. Ва бу асарларга ўзбекона бир латофат ҳамда элсевар туйғуларнинг сингдирилгани ани халқининг севимли шоирига айлантирди. Эркин Воҳидов ижодининг бош мавзуини халқининг шарафини қўйлаш, деб билди. «Порлоқ келажак» кўп қаламкашларнинг кўзига парда тортган маҳаллар у кўҳна тарих сабоқларини эслаб-эслатиб, алангали эҳтирос ва чин бир самимият билан халқ руҳиятига қанот бахш этди. Шоирнинг «Шарқий қирғоқ», «Тирик сайёралар», «Келажакка мактуб», «Ёшлик девони», «Руҳлар исёни» китоблари, қўлма-қўл бўлиб кетган сайланмалари, Гётедан, Есениндан қилган таржималари бугунги ва келгуси авлодлар маънавий дунёсини тарбиялаш, кишилар қалбини эзгу туйғуларга бойитиш, Озод ва Обод Ватан бунёд этиш йўлида ҳали кўп хизмат қилади.

***Редакциядан:** Юртбошимиз фармонига биноан севимли шоиримиз Ватанимизнинг «Буюк хизматлари учун» орденига мушарраф бўлди. Бу юксак мукофот билан уни чин дилдан қутлаймиз.*

Шоир тўйи — адабиётимиз байрами

Узбекистон Ёзувчилар уюшмасида таниқли шоир Эркин Воҳидовнинг 60 йиллик юбилейи тантаналарини ўтказиш ишчи гуруҳининг йиғилиши бўлди. Унда ишчи гуруҳ аъзолари Саид Аҳмад, Озод Шарофиддинов, Умарали Норматов, Иброҳим Ғафуров, Тўра Мирзаев, Раҳматилла Иноғомов, Аврор Самад иштирок этди. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари Йўлдош Сулаймон шоир юбилейига тайёргарликнинг бориши ҳақида ахборот берди.

Ишчи гуруҳ юбилейни республика вилоятлари, олий ўқув юртлари ва бошқа муассасаларда кенг нишонлаш, шоир асарларини қайта чоп этишга таёрлаш, ҳаёти ва фаолияти ҳақида очерклар яратиш, ижодига бағишланган илмий конференция ўтказиш масалаларини муҳокама этди.

Шоир Эркин Воҳидовнинг юбилей тантаналари адабиётимизнинг ҳам катта байрами эканлиги қайд этилди ва уни кенг миқёсда ўтказиш тадбирлари режалаштирилди.

ҲАММАМИЗ БИТТА КЕМАДАМИЗ...

(Муҳаррир билан диллашув)

Қадрдоним Аҳмаджон!

«Узбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йилги 46-сонида мени баҳсга чорлаб ёзган «Куюнчакми, демакким у фидойи» сарлавҳали мақолангизни қайта-қайта ўқидим. Сиз муҳтарам президентимизнинг Наманган вилояти кенгаши сессиясида сўзлаган нутқларидан руҳланиб, ҳамкасб қаламкашларни фикрлашга, мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий, маданий-маънавий ҳаётида ўз ўрнини янада аниқроқ белгилаб олишга ундабсиз. Айни пайтда, бир ижодкор сифатида вилоятимиздаги айрим нохуш ҳолатларни куюнчаклик билан шарҳлаб, уларни келтириб чиқарган сабабларга тўхталибсиз.

Жавоб мактубига сарлавҳани мен юртбошимизнинг ўша нутқларидан олдим. «Ҳаммамиз битта кемадамиз...» дедилар у киши. Бу чуқур мазмунли ибора айниқса мен учун қадрли экани Сизга аён. Чунки ёшлигимнинг тўрт йили қўрбий-денгиз Флоти сафларида хизматда ўтган. Мен «Кемага тушганнинг жони бир» деган халқ нақлининг нечоғли ҳаётий эканини дилимдан туйганман. Битта кемадаги одам бир-бировига ёмонлик соғиниши мумкин эмаслигини кўрганман. Денгизчиларнинг «кемада ғалаба ҳам, маглубият ҳам умумий» деган таълимини олганман.

Менимча, Президентимиз кўзда тутгандлари — олий мақсадлар йўлида сузиб бораётган улуғвор кема — бу буюк Узбекистондир. Бу кема йўловчилар ташийдиган оддий кема бўлмай, балки ҳар бир одамнинг ўз вазифаси, ўз ўрни аён бўлган жанговар кема бўлиб, унинг тўлқинларга тўш ериш шиддати, манзил сари тўғри одими кема ичидаги ҳар бир кишининг ҳаракатига, ғайратшижоатига бевосита боғлиқ.

Менинг сессия давомида давлатимиз раҳбари нутқларидан англанган бош ҳақиқатим шу бўлди.

Такрор айтаман, сессияда қатнашган вилоят фаоллари ҳам, шубҳасиз унинг ишини телевидение орқали кўрган ватандошларимиз ҳам, юртбошимизнинг вилоят ижтимоий-иқтисодий ҳаётидан, ҳар бир раҳбар ходимнинг аъмоли ва руҳиятидан яхши огоҳ эканликларига қойил қолди. Айни пайтда амалга оширилган бунёдкорлик ишларини эътироф этиб, ана шу ютуқларга маҳлиё бўлиб қолиб йўл қўйилган хато ва камчиликларни оталарча жонкуярлик, меҳрибонлик билан таҳлил қилдиларки, сессия ишининг бугун руҳида у кишининг Наманганнинг меҳнат аҳли ўз нуқсонларини бартараф этишга қодирлигига ишончлари, бу элга ҳурматлари сезилиб турди.

Ўз қадрини билган ҳар бир одам шу ишонч ва эҳтиром учун бир ғайратига ўн ғайрат қўшиб ишласа арзийди.

Сиз Наманган вилоятига (баъзан эса бошқа вилоятларга ҳам) хос бўлган нуқсонлар тўғрисида фикр юритар экансиз, ҳамкасбларимизда ижодий журъатнинг сустлиги, камчиликларни кўра-била туриб сукут сақлаш ёки ўзини аяш каби касбимизга хос бўлмаган ҳолатлардан қойинибсиз. Матбуотнинг танқидий чиқишларига нисбатан нохолис муносабат тўғрисидаги мулоҳазаларингиз юртбошимиз томонидан бугун оммавий ахборот воситалари олдига қўйилаётган талабга тўғри келади.

Камчилик ва нуқсонларга келсак, улар бизнинг оғриқларимиз. Бу оғриқларни ўзимиз тортамиз, бошқа биров четдан келиб малҳам қўймайди. Бунинг малҳами ҳам ўзимизда. Бошқача айтганда, ўша улуғвор кемадаги ўз ўрнимизни қай даражада эгаллаб олишимиз ва вазифамизни қандай уддалашимизда.

Муҳтарам Президентимизнинг сентябр ойидаги водий бўйлаб сафарларидан кейин ҳам, сессия ўтгандан бери ҳам у кишини ранжитган манзаралар ва ҳолатлар хусусида турли жабҳалардаги одамлар билан дардлашдим. Учқўргонда бир оддий деҳқон донишмандона гап айтди:

— Гулдай юртимиз шаънига доғ тушмаслиги керак. Дунёда орият, деган гап бор, ука!

Ишчи ҳам, олим ҳам, қаламкашу, санъаткор ҳам, тижоратчи-ю руҳоний ҳам Наманган шаънига айтилган ҳар бир сўзни ўз шаънига айтилгандай қабул қилди. Ғурурланиб кетдим.

Сессиядаги танқидий мулоҳазалар ҳам одамларни тушкунликка

Давоми иккинчи бетда

«ЧИМИЛДИҚ»

Бугун қадриятларимиз, миллий урф-одатларимиз, узоқ анъаналаримизни ўзида акс эттирган саҳна асарларига ҳар доимгидан кўра эҳтиёж катта. Куни кеча Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида Эркин Хушвақтов асари асосида саҳналаштирилган «Чимилдиқ» спектакли ана шу жиҳатдан эътиборга сазовордир. Асарни истеъдодли санъаткор — Турғун Азизов ва Мунаввара Абдуллаева саҳнага олиб чиқдилар. Куёв ролини Абдураим Ваҳобов, Дилмурод Узоқов, Равшан Жўраев каби уч иқтидорли актёр навбатма-навбат маҳорат билан ижро этмоқдалар. Спектаклнинг жозибали чиқишида Мадина Мухторова, Саида Раметова, Дилбар Икромова ва бошқа актёр ҳамда актрисаларнинг ҳиссалари катта.

Ҳикматуллоҳ ҚОДИРОВ

Янги томоша

«ОҚИБАТ»

Кейинги вақтда бир неча асарлари билан театр мухлисларини хушнуд этаётган истеъдодли актёр ва режиссёр Рустам Маъдиев Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқали театрида яна бир янги асарини саҳнага қўйди. Асар одамлар ўртасидаги инсоний муносабатлар, меҳр-оқибат, мурувват ҳақида ҳикоя қилади, ҳуқуқий давлат шароитида ҳеч бир жиноят жазосиз қолмаслигини таъкидлайди. Спектакл безакларини Узбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Туйғун Шораҳимов ишлаган. Узбекистон халқ артисти Наби Халилов асарга дирижёрлик қилган.

Спектаклдаги асосий ролларни театрнинг етакчи ва ёш актёрлари — Зулайҳо Бойхонова, Мақсуда Отажонова, Ҳамид Тўхтаев, Файзулла Аҳмедов, Наима Пўлатова, Маҳбуба Умарова, Равшан Солиҳов, Марям Ихтиёрова, Насриддин Рустамов, Меҳмонали Салимов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

СОҲИБҚИРОН НАЗАРИ ТУШГАН ЗИЁРАТГОҲ

Юртимиз табаррук зиёратгоҳлар, улуғ зотларнинг қадамжоларига бой. Биз мустабид тузум даврида уларнинг айримларинигина биладиг-у аксарияти ҳақида тасаввурларимиз юзаки эди. Баъзи табаррук зиёратгоҳлар ҳақида эса умуман ҳеч нарса билмасдик ҳам. Эшитган у ёки бу муқаддас қадамжоларнинг тарихи, сирлари биз учун мавҳумлигича қолиб келарди.

Қашқадарё вилоятининг абадий қор ва музликлар макон тутган баланд тоғ чўққиларидан бирида жойлашган Ҳазрат Султон зиёратгоҳи ҳам шундай жойлардан биридир. Яқинда бу зиёратгоҳнинг тарихини ўзимиз учун қайта кашф этдик. «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг бош таҳририяти томонидан чоп этилган «Ҳазрати Султон тарихи ва ҳазрати Башир манақиби» китобини ўқиб шу чоққача қўпчиликка яхши маълум бўлмаган икки зиёратгоҳнинг тарихи ҳақида батафсил ёзилган маълумотлар билан танишишга муяссар бўлдик.

Китоб муаллифи — УзРФА Тарих институтининг докторанти Аҳмаджон Чориев: «Мусулмон оламини кўп асрлардан буён ўзининг сирли жозибаси билан лол этиб келаётган Ҳазрати Султон номи билан машҳур муқаддас қадамжо ҳам Қашқадарёнинг олис тарихига бориб тақалади, — деб ёзади. — Зарафшон тоғ тизмасидаги Гава чўққисини маҳаллий аҳоли улуғлаб Ҳазрати Султон номи билан атайди. Чўққи денгиз сатҳидан 4145 метр юқори бўлиб, баландлиги бўйича мамлакатдаги бешинчи нуқта ҳисобланади. Тоғнинг жанубий-шарқий қисмидан Оқсув дарёси айланиб оқиб ўтади. Йилда фақат бир ой (20 июлдан 10 августгача) ҳаво очиқ бўлади. Шу вақт мобайнидагина зиёратчилар бу ерга чиқа оладилар холос. Чўққида 70-80

киши бемалол намоз ўқиши мумкин бўлган, тарашлаб кесилгандек текис тошсупа бор. Суғанинг қибла тарафидаги қабрда эса Ҳазрати Имом Ҳусайннинг муборак бошлари дафн этилган».

Хўш, Имом Ҳусайн ҳазратлари ким бўлган? Мазкур китобдан маълум бўлишича, Ҳазрати Имом Ҳусайн Расулуллоҳ Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васалламнинг невараси, яъни, Ҳазрати Имом Алининг кичик ўғли бўлиб, Уммавийлар давлатининг асосчиси Муовия вафотидан сўнг халифалик тахтига ўтирган Язид ибн Муовия лашкарлари томонидан Карбало даштида шаҳид этилган...

Ана шу зиёратгоҳ тафсилотлари билан астойдил қизиққан тарихшунос олим, Қарши давлат университети доценти Аҳмаджон Чориев кўп изланишлар олиб борди. Зиёратгоҳ яқинидаги қишлоқларнинг ёши улуғ кишилари билан суҳбатлар қурди. Ва ниҳоят Ҳазрат Султон чўқисига энг яқин (6 км) бўлган Шаҳрисабз тумани кунчиқаридаги Қўл қишлоғида қатағонлар даврида Мулло Маҳмадшариф томонидан чакмонга ўраб, пахса девор орасига бостириб сақланган ва бугунги кунда Мулло Маҳмадшариф бобонинг невараси — Ашурмаҳмад Валимаҳмад ўғли уйида сақланаётган «Қиссайи Сар» («Муборак Бош достони»)дан дарак топади.

Олимнинг тадқиқотларидан бу китоб илмий-тарихий манбаларга ҳам таянилган ҳолда битилгани маълум бўлади. У аслида «Ҳазрати Султон Хожа Довудий Тоий тарихи»дир.

Қўлимиздаги кунигеча нашрдан чиққан мазкур китобда айтилишича, ўз даврида соҳибқирон Амир Темур бобомиз ҳам бу қадамжони кўп бор зиёрат этганлар, зиёратчилар чўққига чиқиб-тушадиган йўлларни мумкин қадар қулайлаштиришга аҳамият берганлар. «Қўл қишлоғининг атрофидан кўп азиз авлиёларнинг оромгоҳлари жой олган, — деб ёзади муаллиф. — Бурси Кутах, Мозори Дуодил каби мозорларнинг тарихи ҳали яхши ўрганилмаган. Қишлоқнинг қунботарида Ғут деган катта ғор бор. Ривоят қилишларича, Алп Эр Тўнга — Афросиёб шу ерда дафн этилган».

Аҳмаджон Чориевнинг ушбу китоби билан танишиб чиққан ўқувчи Китоб туманида жойлашган Султон Сайид Аҳмад Вали — Ҳазрати Башир манақиби ҳақида ҳам жуда кўп қимматли маълумотлардан баҳраманд бўлади.

Ўн беш минг нусхада, ўн тўқиз босма табоқ ҳажмда нашр этилган китобга филология фанлари доктори Нажмиддин Комилов «Руҳи қудсийлар эҳтироми» сарлавҳали сўнгсўз ёзган. «Бу асар ривоятлар силсиласи эмас, — деб ўқиради таниқли олимимиз. — Балки инсониятни ўзлик жараёнига қайтарувчи, саодат замонларини бой бериб қўймасликка ундовчи огоҳномадир».

Албатта, бу китоб тарихи шу чоққача номаълум қадамжолар ҳақида топилган илк қўлёзмалардан бири. Уларни шу сингари бошқа манбаларга қиёслаб ўрганишгина бирдан бир тўғри хулосага келиш имконини беради.

М. ЭШМУРОДОВ

ФИТРАТ САЛЛА ЎРАГАНМИ?

Бу йил миллий уйғониш ҳаракатининг буюк намояндаларидан бири Фитрат таваллудининг 110 йиллиги муносабати билан қўпгина хайрли ишлар амалга оширилди. Шундай хайрли ишлардан бири адиб тасвири туширилган конверт ва марканинг муомалага чиқарилишидир. Аммо «ойнаи жаҳон» орқали берилган ахборотда Фитратнинг конверт ва маркадаги саллалик тасвирини кўрган кишилар ажабланмай қолмадилар. Кимдир Фитрат камида Муқимий ва Фурқат билан бир даврда яшаган зот бўлса керак, деб ўйлади; кимдир алоқа вазирлиги рассоми янглишиб, Фитрат ўрнига Фурқатнинг суратини чизган, деб қўя қолди; яна кимдир Фитратнинг Беҳбудий сингари юксак диний мартаба соҳиби бўлганига ишонч ҳосил қилди. Хўш, Фитрат салла ўраганми? Умуман, қайси суратдаги сиймо ҳақиқий Фитрат бўлиши мумкин: Малик Набиев тасвиридаги тепакал, кўзларида теран фикр бўлоқланган ва оврупоча кийинган киши Фитратми ёки почта конверти ва маркасидаги салла ўраган руҳонийми?

Фитрат сиймоси муҳрланган фотосуратлар кўп эмас. Улар орасида бўлажак адибнинг салла ва чопон кийиб тушган сурати ҳам бор. Бу суратда тасвирланган уч навқирон йигит, чамаси, 1909 йили Фитратнинг Туркияга таҳсил кўриш учун кетиши олдидан Бухорода ўз қиёфаларини тарих учун қолдирганлар. Мир Араб мадрасасида таҳсил олган ёш Фитратнинг шу йиллари салла ва чопонда расмга тушиши ажабтовур ҳодиса эмас. Лекин 1909 — 1914 йилларда Туркияда замонавий маданият ва илм-фан билан яқиндан танишган Фитрат дунёқарашида кескин ўзгаришлар содир бўлган. У Истамбулда «Сайҳа», «Мунозара» ва «Сайёҳ ҳинди» сингари дастлабки асарларини ёзиб ва чоп этибгина қолмай, ўзбек жадидчилик ҳаракатининг бадиий ижоддаги йўналишини ҳам белгилаб берди. Яъни у руҳан янгиланиб, бир сифатдан иккинчи бир сифатга ўтди. Агар «Мунозара»даги қаҳрамонлар характеридан фойдаланган ҳолда айтсак, у Мударрисдан Фарангига айланди.

Фитратнинг ота бир, она бошқа синглиси Маҳбуба Раҳим қизи 1917 йили акаси билан бўлиб ўтган илк учрашувини эслаб, бундай ёзган:

«...Фитратнинг Когонга келганидан хабар топган Абдураҳмон акам оилалари қаторида бизни ҳам Когонга олиб чиқди. Бизни тўғри меҳмонхонага олиб борди. Бизни соч қўйган, қирма соқол, 30 ёшлардаги оврупоча кийинган, бошида кепкаси бўлган бир киши қарши олди. Менга: «Бу киши — сенинг акант», деб таништирдилар. У киши бизни қучоқлаб, пешонамиздан ўпгач, бувим билан қуришиб сўрашди. Бувим орқага тисарилар экан, «Эссиз, ўшандай ҳофизжон муллавачча кофир бўлиб, урис нусхага кириб қолибди», дея гулдирагани ҳамон эсимда».

Бу сатрларни ўқиган киши «Хўш, нима қилибди, Фитрат 1917 йилда шундай қиёфага кирган бўлса, осмон узилиб, ерга тушибдими? Ахир 1917 йилда нималар бўлмаган!» деб айтиши мумкин. Аммо Маҳбуба Раҳим қизи ўз хотираларини давом эттириб, ёзади: «Фитрат Туркия ўқишидан келганидан бошлаб оврупоча кийинар, салла-чопонни тарк этган эди...».

Агар Фитратнинг 1914 йили Туркиядан қайтгандан кейинги ҳаёти ва ижоди (шубҳасиз, Истамбулда ёзиб эълон қилган асарлари ҳам) биз учун айниқса муҳим бўлса, демак, биз саллалик Фитратни эмас, балки биринчи жаҳон уруши арафасида ўз асарлари билан ўзбек ва тожик ёшлари онгида инқилоб ясаган, 1917—1918 йилларда Туркистоннинг мустақиллиги учун мардона курашган, 20-йилларда диний фанатизмга қарши ижтимоий ва маданий тараққиёт йўлида жонбозлик кўрсатган ва, ниҳоят, 30-йилларда ўзбек халқининг буюк алломаларидан бири сифатида камолотга эришган Фитратни туғилган кунига 110 йил тули-

Давоми учинчи бетда

КОМИЛЛИК КИТОБИ

- *«Чор китоб» мутолааси*
- *«Номи ҳақ»нинг муаллифи ким?*
- *«Орифнома»дан илҳомланиб ёзилган асар*

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд устодларининг устоди Хожа Ориф ар-Ревгарий ҳисобланадилар. Бу зоти шариф «Орифнома» номли фалсафий, тарбиявий асарини 1222 йили ёзган. Бу китоб яқинда топилди ва С. Салим Бухорий ҳамда Исроил Субҳоний томонидан таржима қилинди. Айни кунларда Хожа Ориф ар-Ревгарий таваллудининг 875 йиллигини нишонлаш учун Шофирконда катта тараддуд кўрилмоқда. Қуйида сиз Хожа Шарафиддин «Орифнома»дан руҳланиб ёзган китоб ҳақида маълумот оласиз. У «Чаҳор китоб»нинг биринчи китоби бўлиб, муаллифи Хожа Шарафиддиннинг туғилган ва қазо қилган жойи фанга энди маълум бўлаётир. Ҳожи Садриддин Салимнинг тадқиқоти шу ҳақда.

Шундай асарлар борки, вақт ўтиши билан қиммати ошиб, уларга эҳтиёж ортиб боради. Инсонга тўғри йўлни кўрсатувчи Қуръони карим, Ҳадиси шариф мана шундай китоблар жумласидандир.

Бу китоблардан биз шариат, тариқат, маърифат, ҳақиқат тўғрисидаги ҳукмлар, фикрлар, масалаларни топишимиз мумкин. Лекин ислом аҳкомлари тўкис таърифлаб берилган алоҳида китоб, дарсликлар бўлганми? Ахир Қуръони карим, Ҳадиси шариф араб тилида битилган, унинг маъноларига тушуниш, уларни шарҳлаш ҳар кимга ҳам насиб этавермайди. Шунинг учун ҳам жуда кўп фақиҳлар, жумладан буюк фақиҳ Имом Абу Ҳафс Кабир ал Бухорий (834 йили вафот этганлар) ва у кишининг шогирдлари ёзган китобларда бу ҳукмлар баён қилиниб, изоҳлаб берилган. Лекин замонлар ўтиши билан оммабоп тилда шариату тариқат ҳақида дарслик яратиш эҳтиёжи пайдо бўлади.

Мана шу эҳтиёж бутун ислом оламида маълум ва машҳур бўлган «Чаҳор китоб»ни яратилишига замин ҳозирлади. Қадимий Турону Эрон, Ҳинду Покистон, Хитою Қошғар ва бошқа мамлакатларнинг мусулмонлари учун аср-асрлардан бери «Чаҳор китоб» дарслик ҳисобланади. Зеро, «Чаҳор китоб»да шариату тариқат, маърифату ҳақиқат сиру асрори, йўли, қоидаси баён қилинган. «Чаҳор китоб»ни мутолаа этиб, унга тўла амал қилган киши дин илмини пухта эгаллаган ҳисобланади.

Бу китобда инсонни ботиний ва зоҳирий поклиги, шунингдек, рўза, намоз, закот, ҳаж қоидалари ёзилган. Иймону эътиқодга доир махсус боб бор. Фиқҳ масалалари, зикр қоидалари, одоби, хуллас бани башарни баркамол инсон қилиб тарбиялаш йўллари кўрсатилган.

«Чаҳор китоб» номидан кўриниб турганидек, тўрт китобдан иборат. Биринчи ва тўртинчи китоб назмда, иккинчи ва учинчи китоб эса насрда битилган. Биринчи ва тўртинчи китоб муаллифлари аён, иккинчи, учинчи китобнинг муаллифлари номаълумдир. Биринчи китобда: «Бу китоб сенга Шарафдан ёдгордир, унинг номи бутун жаҳонга машҳур. Муаллифнинг туғилган жойи Бухоро, илмни эса у Хуросондан олган», дейилган. Бундан аён бўляптики, биринчи китоб муаллифи бухоролик Шараф исмли киши бўлиб, унинг номи машҳур.

Биринчи китоб баъзи мусулмон мамлакатларида алоҳида «Номи ҳақ» номи билан қайта-қайта нашр эттирилган. «Чаҳор китоб» ўзбекчага таржима қилиниб, ҳижрий 1316 йилда Тошкентда нашр қилинган. Китобнинг бошланиши шундай таржима қилинган.

Ибтидо ул Худо номидин то
«Коф»у «нун»дин яратди само!
Тилга номингни жорий айладим,
Ки дилу жона ёрий айладим...
Берди бизга китоб ул Ваҳҳоб,
Бор анда хитоб шайху шоб.
Ҳар на ул айтди мутасил қилгил,
Тоатини ба жону дил қилгил.
Ҳар на ул айти зарра кам қилмоқ,
Жона беҳад эрур ситам қилмоқ.
Шому субҳ толибу қабулимиз,
Пайраву уммати Расулимиз.

1992 йили «Чўлпон» нашриёти «Чаҳор китоб»ни «Чор китоб» номи билан нашр қилди. Шоир Олим Бўри китобни аслиятдан ўгирган:

Худо номи бирла этурман аён,
Яратди икки ҳарфдин еру осмон.
Ҳақ номини доим зикр этар тилим,
Уни атагайман мен жону дилим.
Ўқинг деб бизларга то берди китоб,
Билинг деб то бизга айлади хитоб.
Ҳар неки у деди бажо этамиз,
Тоатига жонни фидо этамиз.
Ҳар неки ул деди, ғайрини қилгон,
Фойдаси йўқ эрур, барчаси зиён.
Туну кун толиби қабулидирмиз,
Тобеъи уммати Расулидирмиз.

Ҳозирги замон ўзбек китобхонига мослаб ўгирган, Олим Бўри таржимасидаги «Чаҳор китоб» бизнинг замонда унга ҳам эҳтиёж пайдо бўлганининг нишонаси ҳисобланади.

Китоб юз етмиш байту ўн икки бобдан иборат. Хотимада ёзилишича, бу асар 1300 йилда ижод қилинган. Хожа Ориф ар - Ревгарийнинг «Орифнома»лари 1222 йилда ёзилган бўлса, «Номи Ҳақ»ни Шараф ҳазратлари «Орифнома»дан 78 йил кейин эълон қилган. Бундан шундай хулосага келиш мумкинки, «Орифнома» асари «Номи Ҳақ» китобининг ёзилишига туртки бўлган, шунингдек таъсир ҳам этгани шубҳасиздир.

Албатта, бу икки аллома-авлиёларнинг бир-бири билан учрашгани, ҳамсуҳбат бўлгани ҳақида қўлимизда ҳозирча маълумот йўқ.

Яна бир қатор муаммолар ҳам бор эди. «Номи Ҳақ» асари муаллифининг қабри қаерда? Унинг номида бирорта иншоот ёки зиёратгоҳ борми? У кишидан зурриёдлар қолганми? Қўлимиздаги ёзма манбалардан бу ҳақда жавоб тополмадик.

Ҳазрат Шарафга оид маълумот топилар деган умидда Шофиркондаги Ғулоте қишлоғига илмий экспедиция уюштирилди. Экспедиция Дилмурод Нуров ҳомийлигида ўтказилди. Бу тадбирда Масжиди Калон имом-хатиби Ҳожи Жомуҳаммад Гулов ва бошқа зиёлилар иштирок қилди. Қишлоқ кексалари билан суҳбатда бўлдик, табаррук зиёратгоҳларни кўрдик. Шу қишлоқда қадимий масжид бўлиб, унинг номи Хожа Шарафиддин экан. Масжид ёнида эски мозористон жойлашган. Мозористон қапталида қадимий тепалик мавжуд.

Қишлоқ кексаларининг айтишича, асли шофирконлик домла Шокир (бу киши Бухоро мадрасасини битирган, зукко уламо бўлиб, 1972 йил 93 ёшга кириб вафот қилган) «Чаҳор китоб»нинг биринчи китоби муаллифининг қабри мана шу мозористонда деб айтган ва қабр жойини кўрсатган экан. Домло Шокирнинг ўғли Солибобо Шокиров (бу киши 1928 йил туғилган) отаси гапини тасдиқлаб, бизга Ҳазрат Шараф қабрлари жойини кўрсатди. Афсуски, 1940 йилда Ҳазрат Шараф қабри текисланиб, унинг ёнидаги туғлар олиб ташланган.

Бу зоти шариф Шараф, Хожа Шараф, Хожа Шарафиддин, Хожа Шараф ал миллат вад дин номлари билан халқ орасида машҳур. Мозористонда Хожа Шарафиддин авлодлари ҳам кўмилган. Уларнинг айримлари ҳақида маълумот бор: Хадичахон (1896-1964), Мукаррамаой (1922-1984), Муаззама хон (1919-1983). Мазкур қишлоқдан ўтган Шомурод Нуров ҳам Хожа Шарафиддин қабр жойларини авлодларига кўрсатган экан. Айни шу кунларда бу масжид ва мозор Самад Шарипов номидаги жамоа хўжалиги ҳудудида жойлашган.

Хожа Шарафиддин масжиди эшигида «Бу эшикни Мулло Абдураҳим Карвонбоши Содиқбой ўғли вақф қилди» ёзуви бор. Масжид ичида тўртта нақшли устун бўлиб, устуннинг биттасига 1330 йил Усто Бозорбой валади Усто Шариф, иккинчисига 1335 йил Усто Жўрабой вақф қилди деган ёзувлар сақланган.

Бироқ оғзаки маълумотлар билан ҳукм чиқариб бўладими? Гарчи, домла Шокир гапида шубҳа бўлиши мумкин эмаслигини билсакда, лекин юрагимизнинг бир четида ғашлик бор эди.

Бухоро шаҳрига келиб 11 ёшарлигида Қуръони каримни тўла ёдлаган табаррук зот Қори Зарифбобо (бу киши 1995 йил 83 ёшда вафот қилдилар)дан сўрадик. Қорибобо: «Менга устодим айтгандиларки, «Чаҳор китоб»нинг биринчи китоби муаллифи Шофирконда дафн қилинган. Лекин Шафирконнинг қай қишлоғида эканлигини сўрамагандим», дедилар. Қорибобонинг бу гаплари қалбимизга яна умид уйғотди.

Яқинда Шофиркон тумани бўйлаб яна илмий сафарда бўлдик. Салоҳиддин Гадоев хонадонида Шамсуддин бобо Муҳиддинов билан танишдик. Шамсиддин бобонинг катта бобоси Мулло Обид Шофиркон туманида амин бўлиб ўтган экан. Айни шу кунларда Шамсиддин бобо Муҳиддинов Шофиркон тумани, Навоий номидаги жамоа хўжалиги, Қумбости қишлоғида истиқомат қилади. У киши нафақадалар. Шамсиддин бобо катта рўмолга туғилган қадимий қўлёзма, эски рисолалар, ҳужжатларни бизга берди. Қўлёзмалар ичидан 1896 йили Қозонда чоп этилган «Авлоди Орифон ёки тазкираи нақшбандия» номли рисола ва битта вақф хатини топдик. Вақф хати ҳижрий 1231 йилда ёзилган бўлиб, унда қутбул ақтоб, шайх Шараф ал милла вад дунё навароллоҳу марқадаҳу масжидларига Муҳаммад Латиф валади марҳум Муҳаммад Ашур ўзининг Тали Сафед мавзеида жойлашган 7,5 таноб серунум ерини вақф этгани ҳақида маълумот берилиб, етти муҳр билан тасдиқланган.

Кўриниб турибдики, Хожа Шарафиддин қутбул ақтоб, шайх, миллат ва диннинг шарафи деган унвонлар билан аталаяпти. Мана шу ҳужжатга асосан «Номи Ҳақ» китобининг муаллифи Хожа Шарафиддин эканлигига ва мазкур масжид Хожа Шарафиддин номида бўлганига, шунингдек, масжид ёнидаги мозорда дарҳақиқат бу буюк зот дафн қилинганлигига шубҳа қолмади.

Энди галдаги вазифамиз Хожа Шарафиддин мозорларини обод зиёратгоҳга айлантирмоқдир. Зеро тириклигидаёқ машҳур бўлган ва китоби деярли етти юз йилдан бери мусулмон оламида дарслик ҳисобланган зоти шарифнинг мозорларини ҳамюртлари, зурриёдлари муносиб эъзозлашлари керак.

Хожа Шарафиддин ҳазратларига ҳайкал қўйсак арзийди! Дарвоқе, Хожа Шарафиддин китобларидан илҳомланиб, таъсирланиб Алишер Навоий «Сирожул муслимин», Мирзо Бобур «Китоб ус салот» номли асарлар ижод қилган. Навоий, Бобурларнинг бу асарлари ҳам Хожа Шарафиддин китоби каби шариат қонун-қоидалари баёнидир. Бу китоблар ҳам шеърий мисралар орқали фарзу суннат, ҳарому ҳалолни бизга тушунтиради. Улуғ Навоий, Бобурларнинг биз юқорида номларини зикр этган китоблари мустақиллик шарофатидан яқинда чоп этилди.

Биз юқорида «Чаҳор китоб»нинг тўртинчи китоби муаллифи аён деб таъкидлаган эдик. Бу зоти шариф Ҳазрат Фариддиддин Аттор бўладилар. Фариддиддин Атторнинг «Панднома»лари тўртинчи китоб ҳисобланади.

«Панднома» таъсирида Ғарбу Шарқда жуда кўп китоблар ижод қилинган. Жумладан, улуғ немис шоири Й. В. Гётенинг «Ғарбу Шарқ» девони» (1819 йил)даги шеъру ғазалларда «Панднома» таъсирини ҳис қилиш мумкин. Мазкур тўпламидан Гётенинг «Беш хислат» шеъри жой олган.

Беш хислатдан беш хислат жудо эрур,
Беадабга паст тийнат ошно эрур.
Ким такаббур, эсда тут, дўст бўлмагай,
Ким ёвуздир, марди холис бўлмагай.
Ким ҳасадгўй, ҳеч ҳаёси йўқ унинг
Ким фирибгар, эътиқоди йўқ унинг.
Сен агар кетсанг буларни тарк этиб,
Ўйлаким, билдинг балолардан ўтиб.

Бу мисралар Фариддиддин Атторнинг бир шеърига нақадар ҳамоҳанг бўлиб, мазмуни қуйидагича: «Эй йигит, кимда тўртта иллат бўлса, ёнига яна тўрттаси қўшилади. Кимки кибрли бўлса, дўсти душманга айланади. Дангасаликни одат қилган киши оёғига теша тегиб, хор бўлур. Ғазабини босолмай яшаган одам оқибат пушаймон бўлади. Ким кўп еб-ичадиган танпарвардир, у одам эмас, балки ҳайвон ҳисобланади.

«Ғарбу Шарқ девони»да атторона руҳда ёзилган шеърлар кўп. Албатта «Чаҳор китоб» ва унинг таржималари алоҳида тадқиқотни талаб қилади. Унинг ҳар бир боби, ҳар вараги иймону эътиқод, покликка ҳалоллик сабоғидир. Умид қиламизки, ўрта мактабларда «Чаҳор китоб»дан албатта истифода қилинадиган бўлади.

Дарвоқе, яна тўрт йилдан кейин Хожа Шарафиддин ҳазратларининг «Номи Ҳақ» китоблари яратилганига 700 йил тўлади. Биз бу шонли санани муносиб нишонлаб, улуғ бобомиз зиёратгоҳини обод этсак фарзандлик бурчини адо қилган бўламиз.

Ҳожи Садриддин САЛИМ БУХОРИЙ

ИЛДИЗЛАР ВА ЯПРОҚЛАР

Агар миллийлик чинакам миллий руҳ касб этса, аньаналару халқ руҳи барқарор демакдир. Агар миллийлик байналмилалликни, байналмилаллик эса миллийликни ифода этсачи, унда мазкур маданият чинакам умуминсоний моҳият касб этади.

Уз халқи ва маданиятининг замонавий, маърифатли зиёлиси, айни чоғда, байналмилал маданиятнинг ёркин намояндаси, мусаввир Жавлон Умарбеков ижоди бунга ёркин мисолдир.

Хоразмий, Ибн Сино, Хайём, Беруний каби даҳолар замони жаҳоншумул кашфиётлар замони эди. Бугунги кунда Узбекистон тупроғидан қувват олиб, Ғарб сари, Оврупо сари қулоч ёзган ҳамда Оврупо, Италия Уйғониш даврида туртки берган Маданий тараққиёт тонги эди бу. Хоразмий алжабридан, Умар Хайёмнинг «Эвклиднинг бешинчи қоидаси юзасидан эътирозлари»дан руҳ олган Данте, Ботичелли, Леонардо, Микеланжело номи эса кейин келади... Ва бу ғоя, бу ифодалар, Ботичеллининг Мукаммаллик тасвири бугун Жавлон Умарбеков ижодида намоён бўлаётир. Бу — унинг уй-фикрлари, ҳис-туйғулари ва аввало, умумлашма асари — Заковату Олам гўзаллигини тараннум этувчи «Инсон заковати» расмига тегишли. Мазкур асарни бамисоли Хоразмий ва Хайёмлар, Ботичелли ва Леонардолар замони

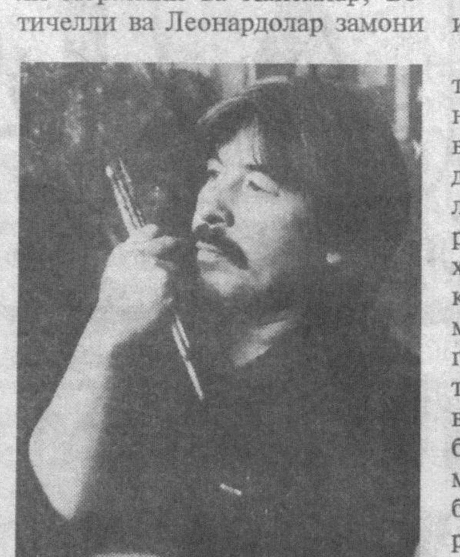

оша бугунги кунга — XX асрга етиб келган ва, иншооллоҳ, XXI асрда ҳам яшаб қолажак мангу мавзуларнинг янги бир садоси, янги бир тантанаси десак муболаға бўлмас; бизга — Қуёш ватанига учинчи минг йилликдан келаётган Уйғониш саси, садолари бу...

Она сайёрамиз, Узбекистон, Жавлон ва биз — барчамиз Янги Башарий Баҳорга муштоқликда муштаракмиз. Бу айём юз очмоқда, бу айём бошланди.

Мусаввир Жавлон Умарбеков ижоди шунинг мевасидир.

Мен Жавлон Умарбеков истеъдоди ва маҳоратига ҳамду санолар ўқимоқчи эмасман. Мусаввир Москвадаги бадиий билим даргоҳида таҳсил кўрган, мўйқалами композицияга моҳир; образлар руҳияти ҳамда рангларни ҳис қилиш бобида туйғуси ўткир; асарлари жаҳондаги кўплаб музей ва кўргазмалардан ўрин олган. У ҳақда ҳар қанча ёзсангиз, таърифласангиз — кам! Мусаввир Умарбеков IX-XI асрларда ўзбек тупроғида яшаб ўтган Хоразмий, Ибн Сино, Беруний каби буюк алломалар меросидан баҳраманд бўлиб чарчамайди.

Илдизлар, япроқлар... Бу Абадият дарахтининг номи — Умуминсоний маданият». Бугун, айни ижодий куч-ғайратга тўлиб, 50 ёшини нишонлаётган Жавлон Умарбеков асарларида шу маданиятта дахлдорлик ёркин намоён бўлмоқда. Унинг ижодий бахти ҳам шунда.

Энгел ИСҲОҚОВ,
мусаввир

ВАТАННИ МАДҲ ЭТГАН ОҲАНГЛАР

Мустафо Бафоев... Бу таниқли бастакорни элга таништиришнинг ҳожати бўлмаса керак. Чунки яратган қўшиқ-куйлари доимо юртимизнинг шодиёна кунларида янграб, халқимиз қалбидан жой олган.

Масалан, таниқли шоиримиз Абдулла Орипов шеърларига басталанган «Ҳажнома» ораторияси янграганда тингловчиларни иймон, эътиқод, ватанпарварликка даъват этади. Гарчанд оратория жанри миллий санъатимизда унча аньанавий ҳисобланмаса ҳам, Мустафо Бафоев яратган ораториялар миллий руҳ касб этган. «Бухорономa», «Қадимий маросимлар» (Наврўзга бағишланган), «Зафарнома» ораториялари фикримиз далилидир. Шу мулоҳазаларни бастакорнинг «Алишер Навоийнинг ҳолати», «Мовароуннаҳр», «Ибн Сино хотираси», «Ғазал» каби симфониялари, «Улуғбек бурони», «Нодира», «Буюк ипак йўли» балетлари, «Умар Ҳайём» хусусида ҳам айтиш мумкин. Дарҳақиқат, бу асарларда миллий руҳ, халқимизнинг маънавий олами, мумтоз адабиётимизнинг фусункор таъсир кучи барала сезилади.

Мустафо Бафоев сўнгги вақтларда тарихга ёки буюк мутафаккирлар меросига мурожаат қилиб келмоқда.

— Тоталитар тузум даврида, — дейди бастакорнинг ўзи, — тарихий мавзуларни тараннум этиш осон эмасди. Бунинг учун

махсус йўриқнома керак эди. Худога шукр, истиқлолга эришганимиздан сўнг шонли ўтмишимиз ва бугунги ҳаёт орасидаги катта девор бартараф этилди. Ижодкорлар кўкрагига шамол тегди, тоза ва оромбахш насимлар уларга куч, руҳ бағишлади. Истиқлол элимизнинг азалий орзуси. Бинобарин, мустақил юртнинг фарзанди сифатида уни мусиқий асарларда васф этиш барча бастакорлар учун катта бахтдир.

Дарҳақиқат, Мустафо ака қисқа давр ичида истиқлол мавзусига бағишлаб ўнлаб катта-кичик қўшиқлар, симфония, оратория, мусиқий достонлар яратди. Қолаверса, Мустафо Бафоев раҳбарлик қилаётган Узбекистон телерадиокомпанияси қошидаги Дони Зокиров номли халқ чолғу оркестри республикамизнинг ўзига хос мусиқа мактаби ҳисобланади. Узбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Мустафо Бафоев бугун мазкур жамоа аъзоларини жипслаштириб, янги ижодий довонлар сари йўналтиряпти.

Ишончимиз комилки, бу оркестр яқин орада халқаро саҳналарда ўзининг бемисл асарларини намойиш этиб, Узбекистон миллий санъатининг жаҳон миқёсига чиқишига муносиб улушини қўшади. Унинг бадиий раҳбари ва бош дирижёри Мустафо Бафоев эса, янги-янги сеҳрли асарлари билан мухлисларини шод этади.

Шоқаҳҳор САЛИМОВ

БАҲРАМАНДЛИК

Устозимиз, кинотанқидчи, ажойиб инсон Ҳамидулла Акбаров ҳақида кўп яхши гапларни айтиш мумкин. Устознинг «ойнаи жаҳон»даги минглаб мухлисларига эга муаллифлик кўрсатувлари, радио орқали ранг-баранг мавзулардаги чиқишлари, матбуотдаги сермулоҳаза мақолалари, кино санъатига, телевидение назариясига, кино арбобларига бағишланган қанчадан-қанча китоблари, қизиқарли маърузалари — буларнинг ҳар бири ҳақида алоҳида-алоҳида мақола ёзса ҳам камлик қилади. Ҳозир эса у киши ҳақида фақат устоз сифатида сўз айтишни лозим топдик. Учинчи курсда бизга «кино асослари» фани қўйилди ва бутун курс шу фан ўқитувчиси Ҳ. Акбаровга боғланиб қолди. Балки бу ҳам устознинг педагогик маҳорати натижасидир. Қачон қарманг, у кишини талабалар қуршовида кўрасиз. Бағрикенглиги, эътибори, инсонийлиги билан талабалар қалбида чексиз меҳр-муҳаббат уйғотиб келади.

— Урнингиздан турманг, марҳамат, филм ҳақидаги сизнинг фикрингиз? — Ҳамидулла аканинг ҳар бир дарсида шу каби иборалар ишлатилади. «Бу саволга мен нима деб жавоб бераман?» — деган масъулият билан экран асарини тушунишга, таҳлил қилишга интиласиз. Бу интилиш маъруза эшитишга, курсдошлар фикрини билишга, баҳслашишга, наза-

рий билим олиш учун кутубхоналарга етаклайди.

— Истасангиз, филмга тақриз ёзинг ё ўзингиз режалаштириб юрган кўрсатувингизга сценарий ёзиб келинг, биргалашиб муҳокама қиламиз, — дейдилар Ҳамидулла Акбаров, Ёзганларимизни мақтал қилмай тезда ўқиб чиқадилар, фикрлашадилар, йўл-йўриқ кўрсатадилар.

... Бамисоли саҳродаги йўловчимиз. Олдинда интилганимиз — орзу-умидимиз қасри бор. Йўл машаққатли, қаср ичида кавсар булоқлари. Шу сувлардан қониб ичмоқчимиз. Ана шу томчилардан баҳраманд қилган ҳам устоз мактаби. Баъзида толиқиб, манзилинг бошига қарайсан. Шу дам яна йўлдошинг-устозинг бир томчи булоқ сувидан беради. Энди ортга қайтиб бўлмас. Бу йўлда биздан-да кўп устоз изланади, ютуқларимиздан қувонади, муваффақиятсизликлардан ўкинади. Кишига шундай устоз учрашни ўзи бахт.

Ҳамидулла Акбаровнинг самимиятга тўла инсонпарвар қалби бор. Шу катта қалби билан ёш авлодни маънавият булоқларидан баҳраманд этиб келмоқда. Устозга бу йўлда шогирдлар эҳтироми ҳамиша ёр бўлсин, деймиз.

Маҳлиё МИРСОАТОВА

ҲАММАМИЗ БИТТА КЕМАДАМИЗ...

Боши биринчи бетда

эмас, балки мавжуд нуқсонларни бартараф этиш йўлида, юрт шаънини улуғлаш йўлида сафарбарликка чорлади. Бу кўнгил учун айтилаётган гап эмас, ҳамюртларимнинг чеҳрасидан, руҳидан мен туйган ҳақиқат. Чунки танқид жонкуярлик билан, меҳрибонлик билан, хатоларни тузатиш йўлидаги самимий маслаҳат билан йўғрилган бўлса, қанчалик аччиқ бўлмасин, одамларни руҳлантиради, уни ўз куч ва имкониятларини ишга солишга ундайди.

Сиз истиқлолнинг дастлабки йилларида Наманганда рўй берган ноxуш воқеалардан яхши хабардорсиз. Ушанда демократия ва адолат ниқоби остида фурсатдан фойдаланиб, мансаб ё мавқе орттиришга интилган баъзи калтабин кимсалар содда ўсмирларни, кимнинг орқасида номоз ўқишнинг фарқига бормайдиганларни эргаштириб юрт шаънига доғ туширган эдилар.

Президентимизнинг қатъиятлари, Наманган аҳлининг у кишига бўлган ишончи туфайли беқарорлик тезда барҳам топди. Ҳаёт ҳамма нарсани ўз ўрнига қўйди.

Халқ — бу маҳаллада имомлик учун курашиб масжидлар сонини кўпайтираётганлардан, ёки сессияда келтириб ўтилган жиноят турларини содир этаётганлардангина иборат эмас, балки пешона тери билан юртни бойитиш, истиқлолни мустаҳкамлаш йўлида фидокорона меҳнат билан банд, иймони бут, ҳалол одамлардан иборат. Шу боис ҳам Сиз билан биз ўша ҳалол, пок одамлар ҳақида кўпроқ куюнамиз. Ушаларнинг турмуши янада гўзалроқ, янада фаровонроқ бўлиши йўлидаги тўғаноқларни йўқотиш учун жар соламиз. Шу боис ҳам Сизнинг меъёр хусусидаги мулоҳазаларингиз менга айниқса маъқул бўлди.

Ижодий ишларимизга келсак, очиғини айтиш керакки, мақтанадиган жойимиз йўқ. Ҳамкасбларимизда гоҳо фидойилик, гоҳо холислик етишмай қолади. Бунинг устига қизиқ бир одатимиз бор: мақтасак булутдан тепага олиб чиқамиз, танқид қилсак чилпарчин бўлмагунча қўймаймиз. Матбуотимизнинг кўпгина мақолаларида теран мушоҳада, чуқур таҳлил етишмайди. Юзаки умумлашмалардан эса ҳеч кимга фойда йўқ.

Иккинчи бир нарса, бу матбуотга ва у орқали ижодий ишга тадбиркорлик ёки ишбилармонликнинг кириб келиши бўлди. У ёки бу нашр раҳбари корхона ёки хўжалик раҳбари олдига ҳомийлик қилишни сўраб борса, қандай қилиб у ўша даргоҳдаги ҳолатга холис баҳо бера олади?

Менимча, иқтисодий соҳадаги тадбиркорлик билан ижодий ишдаги тадбиркорликни аралаштириб юбормаслик керак.

Яна бир гап. Журналист — наинки мухбир, хабар берувчи ёки воқеаларни шарҳловчигина эмас, у жойлардаги ҳолатни холис таҳлил этувчи, тадқиқ қилувчи ҳамдир. Сиз эътироф этган нуқсонлар — қишлоқларда маданий - маиший объектларнинг етишмаслиги ёки одамларнинг ишсиз қолаётгани ва ҳоказолар... Буларнинг ҳар бири тўғрисида Президент Фармони ёки Ҳукумат кўрсатмаси бор. Қарорлар, дастурлар ишлаб чиқилган, кўрсатмалар берилган. Аммо уларнинг ижроси суст.

Хўш, уларни бажариш кимларга боғлиқ? Ҳаммамизга, ҳар биримизга ва каттами-кичикми, раҳбарларга. Ҳар бир раҳбар ходим ана шу улуғвор кеманинг бир бўлмасидаги масъул шахс. У ана шу даргоҳдаги ҳар бир одамнинг тақдирига дахлдор бўлиши керак. Унинг раҳбарлик салоҳияти одамларнинг саломатлиги, осойиши, борингки, бутун турмуши ҳақида қайғура билиши билан белгиланади. Агар унга Президентимиз айтганларидай «Элим деб, юртим деб ёниб яшаш керак» деган шиоримиз, даъватимиз жуда олисдан эшитиладиган ноаниқ бир садога айланган» бўлса, танқид фойда бермайди. Бу ерда қаламкашнинг таҳлили, тадқиқоти керак.

Узига маҳлиё бўлиб қолган одам атрофдагиларни ҳам, кўз олдидаги имкониятларини ҳам илғамай қолади ёки уни ишга солишга ҳафсала қилмайди. Бунга энди журналист ҳам «Аҳвол чатоқ» деган эътироф билангина чекланса, бу ҳам ўзига яраша бефарқлик бўлади.

Президентимиз Намангандаги ишларга баҳо берганларида маблағларнинг бугун жуда муҳим бўлиб турган ишлар қолиб, унча муҳим бўлмаган жойларга сарфланганидан ранжидилар.

Бу ҳар бир қаламкаш учун мавзу. Биз муҳим нарсаларни ҳамиша ҳам илғаб ола биламизми? Воқеалар сўнгида судралиб юрмай, эртанги кунни кўра била оламизми? Ютуқ ва нуқсонларни санаб ўтирмай, уларнинг моҳияти ва илдизини очишга қобилмизми? Мени шу саволлар ўйлантиради.

Мулоқотингиз газетада босилгандан буён Наманган вилояти ҳокимлигининг Президентимиз нутқларида баён этилган вазифаларни бажариш бўйича дастури ишлаб чиқилиб, чоп этилди. Ҳар бир вазифани ижро этишга масъул мутасаддилар белгиланди. Вилоят журналистларининг йиғини бўлиб, ҳамкасблар жиддий гаплашиб олдик. Газеталаримизда, радио ва телевидениеда муаммоларни дадил кўтарган жанговар чиқишлар кўпайди. «Камолот» жамғармаси атрофига уюшган ёшлар қишлоқда маданий-маиший хизматни ривожлантиришни ўз зиммаларига олиш ташаббуси билан чиқдилар. Иншоллоҳ, бошланган ишлар бардавом ва самарали бўлгай.

Мактубим сўнгида ўз номангизда менинг шаънимга айтилган (баъзан ошириброқ) илиқ гапларингиз учун миннатдорчилик билдирмоқчиман. Матбуотда бундай гапларни ўқиш менга биринчи бор насиб этди. Бу ҳузурбахш албатта.

Аммо, юртим шаънига айтиладиган илиқ гапларни ўқиш мен учун минг бор кўп ҳузур бағишлайди. Мен Намангандаги ижобий ўзгаришлар ҳақида тез кунларда барча нашрларда босилажак хушхабарлардан умидворман. Уни юртимизнинг сиздай жонкуярлари суюна-суюна ёзадилар деб ишонаман.

Ҳабиб САЪДУЛЛА

БАРЛОС ҚИШЛОҒИДА ТЕМУРХОНЛИК

Яқинда Бахмал туманидаги «Турон» жамоа хўжалигида соҳибқирон бобомизнинг муҳташам бюсти ўрнатилди. Усматлик истеъдодли ҳайкалтарош Шерали Сатторов томонидан яратилган бюст атрофида гулзор барпо қилиниб, соҳибқирон бобомизни улуғловчи рангтасвир паннолари ўрнатилди. Паннодаги соҳибқирон даври манзараларини таниқли рассом Ойбек Товбоев яратган.

Шу муносабат билан бўлиб ўтган темурхонлик байрамига туманнинг барча хўжаликларидан меҳнат фаоллари, хўжаликларнинг мутахассислари ташриф буюрдилар. Бюст очилишига бағишланган тантанада сўзга чиққан Бахмал тумани ҳокими Холмамат Суюнов, тумандаги «Нурли қуёш» жамоа хўжалиги раиси Абдусамад Наримонов, «Турон» хўжалиги раҳбари Маҳмуд Болтаев, «Узбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталиги бош муҳаррири ўринбосари Мурод Абдуллаев, олимлар Сайди Умиров, Ғуломхон Ғафуров ва бошқалар темурий қадриятларни эъзозлаш, Ватан мустақиллигини қадрлаш ва ёшлар онгига сингдириш йўлида саъй-ҳаракатларни бирлаштириш зарурлигига эътиборни қаратдилар.

«Турон гуллари» фолклор-этнографик ансамбли қатнашчилари ижросида халқ оғзаки ижоди намуналари, лапарлар, куй ва қўшиқлар янгради.

Барлос қишлоғидаги тантаналар турли қишлоқлардан йиғилган чавандозлар иштирокидаги кўпкарида янада авжга чиқди.

БУГУНГИ ЯПОНИЯ

Япония дунёдаги энг илғор, ҳар томонлама ривожланган мамлакат сифатида барчанинг диққатини тортиб келаётгани сир эмас. Зеро, Япония халқи узоқ ўтмишга эга тарихини, миллий урф-одатларини ҳамиша эъзозлаб келмоқда. Японларнинг маданияти, аньаналари, урф-одатлари бизга яқин ва таниш, ҳатто кўп ҳолларда ўхшаш ҳам.

Яқинда Ўзбекистон республикаси Маданият ишлари вазирлиги республика Халқаро маданий-маърифий алоқалар Миллий ассоциацияси, Япониянинг Ўзбекистондаги элчихонаси ҳамкорлигида Япониянинг миллий байрамига бағишлаб «Япония бугун» деб номланган фотокўргазма очилди. Кўргазмадаги тарихий обидалар, замонавий гўзал шаҳарлар, миллий урф-одатлар акс этган лавҳалар бизни шу халқ билан яқиндан таништиришда катта аҳамиятга эга. Шубҳасиз, бундай тадбирлар ўзбек ва япон халқларининг дўстлик ва биродарлик ришталари янада мустаҳкамланиб бораётганидан далолатдир.

Фотима ЖУМАЕВА

ЎзАС АХБОРОТИ

Йил охирлаб боргани сайин республикамиз маданий ҳаёти эсда қоладиган воқеаларга бой бўлмоқда. Шулардан энг муҳими, ўзбек халқининг донгини оламга тараттан, санъатимиз шуҳратига шуҳрат қўшган ажойиб инсонлар хотирасини эъзозлашга бағишланган тадбирлардир. Халқ артисти, Давлат мукофотининг соҳиби Тамарахоним ҳаёт бўлганларида бу йил 90 ёшни қаршилардилар. «Туркистон» саройида ўтказилган хотира кечаси ана шу буюк санъаткор ҳаёти ва ижодий фаолиятига бағишланди.

Шайхонтоҳур тумани Ибн Сино маданият марказининг «Умид» студиясида ўтказилган машҳур раққоса ва балетмейстер, халқ артисти Мукаррамма Турғунбоеванинг хотира кечаси йиғилганларда катта таассурот қолдирди. Бу кечада у киши билан елкама-елка ижод қилган халқ артисти Қундузхон Миркаримова ҳам иштирок этди.

Шунингдек, бир қанча маданий-маърифий, санъат муассасалари ҳам ўз фаолиятини бошлади. Жумладан, М. Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясида опера театр-студияси очилди. Шу тадбирга бағишланган кечада санъаткорлар Т.Алиматов, Қ. Усмонов, А. Абдуқодиров, Д. Раҳматуллаева ҳамда ёш ижрочилар М. Худойберганов ва Т.Шиганяннинг чиқишларини мухлислар самимий қарши олдилар.

* * *

Тошкент Давлат санъат институти раҳбарияти ва Тошкент шаҳар Сирғали туманидаги 104-мактаб маъмурияти ўртасида мазкур мактабни «Нафосат» лицейига айлантириш тўғрисида шартнома имзоланди. Лицейнинг юқори синф ўқувчиларига театр ва рассомлик санъати йўналиши бўйича чуқур билим берилади.

Ҳамза номидаги билим юрти эстрада бўлими ва эстрада-цирк студияси негизида ташкил топган Эстрада-цирк коллежи дастлабки қувончли натижаларни қўлга киритди. Куни-кеча коллеж талабалари тайёрлаган концерт дастури муваффақиятли намойиш этилди.

А. АБДУЛЛАЕВ

* * *

Ёзувчилар уюшмасида Матлуба Деҳқон қизининг янги «Муҳаббат фасли» романи муҳокама қилинди. Узбекистон халқ ёзувчилари Иброҳим Раҳим, Пиримқул Қодиров, уюшма раисининг биринчи ўринбосари Йўлдош Сулаймон, адиб Муҳаммад Салом ва бошқалар қўлёзманинг ютуқ ва камчиликлари тўғрисида гапириб, муаллифга романнинг бадиий савиясини янада мукаммаллаштириш тўғрисида маслаҳатлар бердилар.

Ҳамдам ҚУРБОНОВ

* * *

Сурхондарё ўлкани ўрганиш музейи мана, қарийб икки йилдирки, томошабинлар учун ёпиқ. Бино таъмирга муҳтож. Музейнинг янги биносини қуриш тўғрисида гаплар бор, аммо ҳанузгача бирор жойда иш бошлангани йўқ. Ўлкани ўрганиш ҳам маънавият, унга эътибор ҳеч қачон сусаймаслиги керак.

К.АБДУЖАЛИЛОВ

* * *

Таниқли қирғиз адиби Чингиз Айтматов ва таниқли қозоқ оқини, айни кунларда Қозоғистоннинг Қирғизистондаги элчиси бўлиб ишлаётган Мухтор Шаханов биргаликда «Суқрот хотираси туни ёки манқурт териси устидаги суд» деб номланган замонавий пиеса ёзишди. Асар шу йилнинг охирида Қирғизистон Академик драма театри саҳнасида намойиш этилади.

Нур БИБИ

* * *

«Баҳор» рақс саройида мустақил Ўзбекистон Конституцияси кунига бағишланган шеър ва қўшиқ анжумани бўлди. Анжуманни Ўзбекистон халқ шоири Эркин Воҳидов бошқарди.

Оқсоқол адиб Мирмуҳсин, халқимизнинг таниқли шоирлари Йўлдош Сулаймон, Ойдин Ҳожиева, Азим Суюн, Анвар Обиджон, Усмон Қўчқор, Шарифа Салимова, Муҳаммад Юсуф, Абдували Қутбиддин, Муҳтарама Улуғова, Абулқосим Утапберганов ва ёш ижодкор Рустам Мусурмон ўқиган шеърлар Ватан ва мустақиллик мавзуига бағишланди.

* * *

Тошкент шаҳар Акмал Икромов туманидаги «Боғистон» маҳалласида, «Камолот» жамғармаси ҳомийлигида Ўзбекистон республикаси Конституциясининг 4 йиллигига бағишланган маърифат байрами ўтказилди.

Унда Ўзбекистон республикаси муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш ташкилоти раиси ўринбосари Бобоқул Тошев, шоирлар Ҳамза Имонбердиев, Абдураҳмон Акбар, Дилшод Ражабов, маҳалла оқсоқоли Шодмон Ортиқбоев, маҳалла фаоллари Рустам Бегалиев, М. Рузиева, Г. Маҳмудовалар сўзга чиқдилар. Шоирлар ўқиган шеърлар, санъаткорлар ижро этган ашула ва рақслар кечага тароват бағишлади.

ҲОЗИРЖАВОБЛИК

Қадрли дўстим Иброҳим Раҳим ҳақида икки оғиз сўз айтмоқчи бўлиб қўлимга қалам оларканман, адабиётчилар орасида баъзан эшитилиб қоладиган бир фикр хаёлимга келди: «Ҳаётда содир бўлган муҳим воқеаларни маълум фурсат ўтгандан кейингина қаламга олиш мумкин», дейишади. ҳа, бунга «Йирик асарлар яратишда» деб аниқлик киритиш зарур. Қани энди худо қувват берса-ю, атрофингдаги воқеалар ичига чаққон киролсанг, уларнинг сир-асрори, моҳиятини ўз вақтида пайқаб, темирни қизиғида боссангда, одамларнинг қизиқишларини тезроқ қондира қолсанг. Буям ижодчига ноёб бир фазилат экан. Бундай фазилатга эга қалам соҳиблари бўлганми? Бўлган. Бундайларни биз ногаҳон бошланиб, ҳаммаёқни ларзага солворган иккинчи жаҳон урушининг эртасигаёқ баланд ҳайқириқ бўлиб янграган улкан Ғафур Ғулом, Шайхзодалар овозида кузатганмиз.

Улар бу урушнинг хиёнаткорона эканлигини рўй-рост фош этиб, халқлар қалбида ватанпарварлик туйғуларини уйғотувчи серҳарорат публицистика ва оташин шеърлари билан дадил майдонга чиққандилар. Ижодида бундай ҳозиржавоблик намунасини кўрсатиб келувчи ёзувчиларни ҳозир ҳам учратиб турамиз. Ана шундайлардан бири — кўп романлар, қиссалар, ҳикоя, очерк ва пьесалар билан адабиётимизни бойитган ҳурматли адибимиз Иброҳим Раҳим бўлади. Мен уни дастлабки асарлари пайдо бўлганидан бошлаб биламан. Унинг асарлари энг керакли гапларни ўз вақти соатида қўтариб чиққанлиги билан ўқувчи диққатини тортади. Ўз қаҳрамонларини энг ўткир жабҳалар, долзарб воқеа-ҳодисалар ичидан ахтаради. Адабиётимизда Ватан уруши ва унда ўзбек йигитлари кўрсатган ватанпарварлик жасоратларини акс эттирувчи дастлабки романлардан бири («Чин муҳаббат»)ни Иброҳим Раҳим яратганди.

Иброҳим Раҳимнинг ижодий таваккалчилиги, кўпимизда етишмайдиган ҳозиржавоблик хусусиятлари республикамиз мустақилликни қўлга киритган кунларда ҳам ўзини намоён этди. Она тилимизга давлат мақомини бериш билан боғлиқ ўта муҳим муаммо кўтарилганда И. Раҳим мустақил фикрловчи зарур мақолалар билан чиққан дастлабки муаллифлардан бўлди. Унинг яна бир ибратомуз иши мустақил республикамизнинг биринчи меҳнат қаҳрамонларига бағишланган очерклари. Бу билан кейинги йилларда негадир бироз оқсаб қолган бадиий очерк жанрининг жонланишига йўл очди.

Буларнинг бари ёзувчиликнинг узоқ, сермашаққат йўлларини дадил босиб ўтган севимли адибимизнинг адабий ижодга нақадар жонкуярлик, масъулиятлилик ҳисси билан ёндошганлигини кўрсатади. У сазовор бўлган фахрий унвонлар, кўкрагини тўлдирган нишонлар шундан далолат бериб турибди.

Азиз дўстим Иброҳимжон, туғилган кунингизда сизни чин дилдан табриклаб, дейман: навбатдаги довонларга чиқиб боришда ҳам бардам бўлинг, ғайрат-шижоатингиз асло бўшашмасин!

Ҳаким НАЗИР

СУРАТДА: Иброҳим Раҳим дўстлари даврасида

КАМОЛОТ ЙЎЛИ

Адабиётимизнинг заҳматкаш оқсоқолларидан бири Иброҳим Раҳим 80 ёшга тўлди. Адиб бу табаррук ёшга навқирон йигитлик шиддати ва қайноқ илҳом, ижод иштиёқи билан кириб келдики, бунга фақат ҳавас қилиш мумкин.

Мана, асримиз оёқлаб бораяпти. Уни сарҳисоб қилиш даври ҳам етиб келди. Йиллар тумани ва ғуборлари оша босиб ўтилган йўлларга, хусусан, адабиётимизнинг оғир суқмоқларига қараб ҳазин ўйларга толади, одам. 30—50 йилларда мудҳиш қўрғиликларга дуч келган бу адабиёт даргоҳида ижод қилиш, муболағасиз айтиш мумкинки, олов билан ўйнашишдек гап эди. Ижодий улғайиш йиллари мана шундай мудҳиш шароитга тўғри келган бугунги оқсоқол адибларимиз зулм салтанатида қанчалик қийналиб ёзганларини тўғри тасаввур этмоқ керак. Улар доҳийни мадҳ этиш, офаринбозликдан (адабиётшунослик таъбири билан айтсак, «конфликтсизлик») каби иллатлардан ҳоли бўлмасалар-да, барибир халқимиз босиб ўтган йўллар, қўрғуликлар, жасорат ва қулфатлар ҳақида ёза олдилар. Бу авлод вакиллари яратган «Чинор», «Машъал», «Уфқ», «Ҳазрати инсон», «Умид», «Диёнат», «Уч илдиз», «Қора кўзлар», «Олтин занглар» ва бошқа ўнлаб романлар фикримизни исботлай олади. Бундай асарлар жумласига Иброҳим Раҳим яратган кўплаб роман ва қиссалар, публицистик мақолаларни ҳам киритиш мумкин.

60-йилларнинг ўртасида «Гулистон» журнали қайта нашр этилишини эслайлик. Унда ўзлигимизга қайтиш, маънавиятимиз, маданиятимизнинг илдизлари, миллий қадриятларимиз ҳақида қанчадан-қанча дадил гаплар айтилиб, мазмундор мақолалар ёзилмади. «Темур тузуклари», «Доғистоним» асарларининг эълон қилиниши, «Юзма-юз», «Узбегим» шеърларининг босилиши чинакам жасорат намунаси эмасмиди?

Иброҳим ака ўз тенгқурлари ва замондошлари билан мана шундай зиддиятларга тўла йилларда яшаб, ижод этди. У, имкон туғилганда юрагидаги гапларни очиқ қоғозга туширди, шароит ўзгарганда яхши кунларни кутиб, замона зайлига бўйсунишга мажбур бўлди. Аммо ҳар қандай шароитда ҳам бир нафас бўлсин ижодий ишни тўхтаттани йўқ. «Қимирлаган қир ошар» деганларидек, давр халқимиз олдига қўйган муаммоларни ечишга у имкон қадар ҳисса қўшди.

Адибнинг очерк, қисса, ҳикояларида кенг шаклдаги бошланган публицистик руҳ, замонавийлик кейинчалик йирик асарларига — романларига кўчиб ўта бошлади. Узоқ йиллик изланишлар давомида «Чин муҳаббат», «Ихлос», «Тақдир», «Тинимсиз шаҳар», «Одам қандай тобланди», «Оқибатли одамлар», «Генерал Равшанов» каби романлари яратилди. Бу асарлар ўз вақтида муносиб баҳосини олди. Улар ҳақида турли баҳс-мунозаралар бўлиб ўтди.

Иброҳим ака жангтоҳларда иродаси тобланган инсон. Ўз таъбири билан айтганда, «жанговар вазият ўтхонасида» қалами қайралган. У фин уруши даҳшатлари-ю, немис фашистлари билан бўлган тўрт йиллик қонли муҳораба кунларининг жонли гувоҳи. Оддий сапёр, кичик командир, взвод командири, ротанинг сиёсий ишлар бўйича раҳбари, сапёрлар ротаси командири, фронт газетаси муҳаррирининг ўринбосари, инженерлик разведкаси бўйича бошлиқ ўринбосари, гвардиячи майор-адибнинг жанговар йўли мана шулардан иборат. У уруш йиллари хотиралари асосида очерклар, ҳикоялар, қисса ва романлар, драмалар, киносценариялар яратиб, ўзбек ҳарбий адабиётининг тамал тошини қўйишга катта ҳисса қўшди.

Қайта қуриш даври, истиқлол кунлари ҳамма ижодкорларга ҳалол ва мардона ёзиш, ҳақиқатни тап тортмай айтиш ҳуқуқини қайтармоқда. Бу катта имконият Иброҳим акани жамоат арбоби ва моҳир публицист сифатида яна қайноқ фаолият майдонига тортди. Адиб кейинги йилларда мустақиллик руҳи билан суғорилган талай жанговар мақолалар эълон қилди. Жумладан, «Тилимизни ҳакка чўқиганми?» мақоласида адабий тилимизнинг софлиги, нутқ маданияти, саводхонлик даражаси ҳақида жиддий мулоҳазаларни илгари сурди. «Қайдасан, жаннатий инсоф?» мақоласида эса аниқ ҳаётий мисоллар, ўз кузатувларига таяниб одоб, инсоф, олижаноблик умр зийнати эканлигини жонли лавҳаларда баён этиб берди. Уларда кекса дил армонлари, орзулари самимий гавдаланади.

Ҳа, замон билан ҳамнафас бўлиш, юрак қўрини тўкиб ижод этиш Иброҳим акага бахт ва шуҳрат келтирди. мана, у бугунги кунда 80 ёшлик тўйини катта ижодий режалар, олижаноб мақсадлар билан нишонламоқда. У бутун куч-қувватини, истеъдодли чинакам халқ бахт-саодатига, мустақиллигимизни мустаҳкамлашдек эзгу ишга бахш этиш имконига муяссар бўлганидан ниҳоятда бахтиёрдир.

Эркин ХУДОЙБЕРДИЕВ,
Ортиқбой АБДУЛЛАЕВ

«УМИДЛАР... АВАЙЛАБ ТЕРАМАН»

Маъруф ака сўзни самимиятга йўғирган шоир. Қачон, қаерда у киши ҳақида гурунг бўлганда ёким ўзи билан суҳбатлашганда хаёлимдан шундай фикр ўтади. Сўзи ҳам, ёзгани ҳам гапириши ҳам самимий. На ёзувларига, на гапига жимжима аралашади. Сохта муомилани ёмон кўради. Жимжимани ёқтирмайди. Чунки, ўзи қандай ўйласа, шундай ёзади. Бошқалардан ҳам шуни излайди. Феъли-да. Фикрнинг, ифоданинг шарқона йўсини борасида кўп гапиради. Бундай шамойилнинг адабиётда, хусусан, шеърда мустаҳкам томир ёйишини жуда-жуда истайди. Ўзининг битиклари шунга мойил.

Олисларга
қарайман ёниб...

Бу шоир сузининг нигоҳи йўналтирилган кенглик.

Кангулнинг туб-тубларидан сирқираб-сирқираб келаётган, имкон сиёқлари нигоҳга айланган руҳият кенглигининг жовдираб турган ҳолати. Маъруф аканинг кўп китоблари, драмаси, достонлари, таржималари чиққан. Лекин у киши ҳақида гапирганда китоблар сони ёки эълон қилинган нарсаларнинг руйхати эмас, балки гап-сўз самимияти, шеър улуғлиги борасида кетади. Маъруф ака шеър яратган ижодкорлар сирасидан. Шунинг учун ҳам унинг сўзига ихлосмандлар кўп.

Шоир ва шеър. Кангулнинг ҳодисаси. Шу боисдан, ҳар иккиси ҳам ўзга кангуллардан ройиш ахтаради. Ройиш топган жойда шоир ва шеър кангулнинг қадрдонига айланади. Маъруф аканинг шеърлари кангуллар қадрдони. Одамни ўзининг қурбатини билишга, ўзининг имконини англаб етишга ундайди. Шундай бўлгандагина одам юксалади, деган хулосага келади. Йўқса...

Ўзини енгмаса аввало одам,
Аввало ўзидан чиқмаса
ғолиб —
Йиллар бўронидан ўтолмас
бардам,
Адам саҳросида кетади
қолиб...

Бу сатрлар шоир дилидан армонсифат, афсуссифат ҳурсиниб чиқади. Ҳолат кузатувлардан йиғилган хулосалар орқали чизилади. Хулоса ички изтироб йўсинида кангулга, фикрга ҳавола этилади. Шундай йўриг билан одамни ўзига қайрилиб қарашга ишора пайдо этилади. Шоирнинг сузидаги мурод шу. Ўзига қайрилиб қараш ва ўзини англаш.

Шоирнинг дастлабки шеърларидан бирида шундай сатрларни ўқиганман.

Замонлар ортидан чанг бўлиб,
Умидлар қолганмиш тўкилиб.
Шуларни авайлаб тераман...

Олтмишинчи йилларда битилган мазкур ниятўтган йиллар мобайнида, йўллар давомида шоирнинг катта муродига айланди.

Маъруф ака чанг каби замонлар ортида қолган умидларни авайлаб теришни ният этиш баробарида, умид тўғрисида битилган сатрлар сатҳини яна бир ҳолат насими билан кенгайтиради. Ва шу мурод ҳали-ҳали унинг умид йўлларини узоқ-узоқ кенгликларга равона этмоқда.

Туйғу кенгликларига...
Фикр кенгликларига...
Самимият кенгликларига...

Дарвоқе, йўл ҳақида гап кетди. Шоир шеърларида ушбу восита қайта-қайта ифода имконини очади. Фикр шаклига айланди.

Йўл ахтариб сенинг қалбингга
Мен ўзимни йўқотиб
қўйдим, —

дейди бир битигида.

Яна бир битигида худди шу моҳиятга монанд мантиқни тўлдиради:

Танишдай туюлса нотаниш
йўллар,
Нотаниш туюлар таниш
йўллар ҳам.

Шоир туйғуларининг самимий иқрори. Бундай тарзни шоир давом эттиради. Шу ўринда яна бошқа мисраларига назар солайлик:

Йўллар мени чақиради

безовта қилиб,
Йўллар мени тушларимда олиб
кетарди.

Йул воситаси бу ерда ҳаракат шаклида келяпти. Кангулнинг ҳаракати, ҳолатнинг ҳаракати шаклида келяпти.

Яна бир битиқдан:

Одамлар ҳаётта беради баҳо,
Йўллар занжирига ўраб
дунёни.

Бундаги йулнинг моҳияти бўлак. У ҳаёт мантигига, умр маънисига қаратилган ҳамда ундан чиқарилган хулоса тарзидир. Йўл — ҳали айтганимдек, Маъруф ака шеърларида алоҳида ифода воситаси. У — шоир кечинмаларининг, сезимларининг, ҳолатларининг, туйғуларининг ҳаракат чизиғи. Кангул сифатларининг ранги.

Маъруф ака шеърларида яна бир сифат бор. Бу олтмишинчи йилларнинг бошларида ёзилган аксарият битиқларда жой бўлган туйғу. Истиқбол туйғуси, истаги, дарди, соғинчи. Бундай жиҳат «Истиқбол» номли шеъридан тортиб, бошқа қатор битикларигача сингиган. Китобда 1972 йил санаси билан берилган мазкур шеър қуйидаги мисралар билан тугайди:

Кўнглумга далда берган ҳар
тонгдаги тушимсан,
Пешонамга битилган
Ёрилтошим, истиқбол!

Сатрлар моҳияти фикр билан англанади, мантиқ билан ечилади. Ушандагина шоирнинг муроди ҳис қилинади. «Пешонамга битилган Ёрилтошим, истиқбол»нинг маъниси аён бўлади...

Бошқа бир битигида шундай сатрларни ёзади:

Ёрқиноқ бўлсин деб узоқ
истиқбол
Ўзимни излайман узоқ
ўтмишдан.

Шоир — истиқбол ва узоқ ўтмиш ўртасида турган англаш туйғуси.

Англаш ҳисси. Ҳар икки сатрда келтирилган, ҳар икки узоқ сўзи шоирнинг юрагида тўхтайди. Бирлашади. Шоирнинг юраги — ўтмиш қўприги.

Бир қараганда сўз ишораларига жойлангандек туюлган қуйидаги сатрларда бу хусусият ажиб бир мантиқ ҳосил қилган.

Бир кўзлари Чўлпоннинг
фироқида ўртаниб,
Истиқболни кўраман изтироб
зиёсида.

«Чўлпоннинг фироқида ўртаниб...» Мантиққа қурилган ишора. Истиқбол фидойисига имо. Ва унинг қисматидан пайдо бўлган изтироб. Булар шоирнинг тафаккур нигоҳи, ҳис этиш туйғуси англаган тарзлар. Улар бугун муроднинг ҳосилига айланиб бораяпти.

Маъруф аканинг китобларидан бири «Мен сув ичган дарёлар» деб аталади.

Шоир сув ичган дарёлар — қадим Турон қадри, улуғ аждодларимиз гурури. Ватан ва унинг ўтмиши. Узликка таянч бўлган томирлар. Эл ботирлари. Тил фидойилари.

Шоир сув ичган дарёлар — кангул сифатлари. Яхшилик. Шафқат. Меҳр. Мурувват. Эзгулик. Самимият.

Шоир сув ичган дарёлар — **«Сизнинг меҳрингизга тўлиқдир қалбим».** Шоирнинг иқрори.

Шоир сув иган дарёлар — ишонч. Соғинч. Умид. Хотира.

«Мен бугун бойдурман Ишончга», — дейди шоир.

«Сўзлашаман хотиранг билан», — дейди энтикиб.» **Мезон бўлиб ҳилпирар соғинч»,** — деб ёзади яна бир битигида.Булар ҳаммаси шоир сув ичган дарёлар. Шоир сув ичган дарёлар доимо тиниқ бўлсин. Дарёлар сувини ичган шоир кўп йиллар омон бўлсин. Битиклари бут бўлсин.

Икром ОТАМУРОД

Маъруф ЖАЛИЛ

САЙРОҚ БЎЛБУЛЛАРҒА ЖЎР БЎЛМОҚДАМАН

ХАЁЛЛАРИМ

Хаёлларим олам кезиб қайтиб келади,
Баъзан қуруқ, гоҳ янги гап айтиб келади.
Гоҳ аскарлар ётоғида бўлади меҳмон,
Гоҳ ўзи ҳам аскар тузар гўё қўмондон.
Гоҳ яйловда қўй боқади чўпонлар билан.
Гоҳ пайкалда кузни ўйлар деҳқонлар билан.
Гоҳ тилларда қуйлансин деб тўқийди ғазал,
Гоҳ юртига меъмор каби беради сайқал.
Темир-бетон деворларни пайванд қилар гоҳ,
Чилвир сочлар хаёлини парканд қилар гоҳ.
Бу дунёда умид билан яшаган инсон
Утмасин дер фарёд чекиб юрак бағри қон.
Ҳеч кимсани ишонч алдаб кетмасин, дейди.
Ёлғиз қулфат мақсадига етмасин, дейди.
Кишан билан озодликнинг фарқин билмаган
Ғафлатдаги тутқунларга зарда қилмасдан,
Тургин, дейди, фаришталар ризқ улашганда,
Эрта турмоқ одатингни қилмагин канда...
Хаёлларим олам кезиб қайтиб келади,
Баъзан қуруқ, гоҳ янги гап айтиб келади.

ЯККА ДАРАХТ

Ҳувиллаган чўлда ўсиб,
Адашганлар йўлин тўсиб,
Қучоқ очиб, ҳордиқ бериб,
Кўрсатиб манзилдан нишон,
Орқасидан боқиб ҳайрон,
Нола қилар ожиз дарахт,
Якка дарахт, ёлғиз дарахт

Бундан ўтар йиғлаган ҳам,
Мол деб дўстин тиғлаган ҳам,
Ўз уйига сиғмаган ҳам...
Қароқчилар қулиб-кулиб,
Ўлжасини олса бўлиб...
Гувоҳ бўлар тилсиз дарахт,
Якка дарахт, ёлғиз дарахт.

Изғирин увиллаб елар,
Осмон қору ёмғир элар,
Қиш ортидан баҳор келар...
Қучоқ очиб кутар барин,
Кузда тўкиб ҳасратларин
Баҳор кутар ҳолсиз дарахт,
Якка дарахт, ёлғиз дарахт.

Якка дарахт ўрмон эмас,
Ён-верида ҳамкори йўқ.
Ёниб кетса армон эмас,
Йўқлагувчи бир ёри йўқ.
Аммо олиб ердан дармон
Яшнаб турар чўлда ҳамон.
Мисоли бахт ожиз дарахт,
Якка дарахт, ёлғиз дарахт.

* * *

Бугун олам бунчалик гўзал,
Боқиб тўймас кўзларим.
Юрагимга баҳор келди,
Куз фаслида, дўстларим.

Чўлдай бўм-бўш юрагимда,
Очилди рангин гуллар.
Гуллаб турган дарахтларда
Сайраб кетди булбуллар.

Ниятимга етдим гўё,
Гўё қайта туғилдим.
Илк муҳаббат изтиробин
Яна бошдан ҳис қилдим.

Саҳро каби бўм-бўш қалбда
Пайдо бўлди бир чаман.
Унда сайроқ булбулларга
Жўр бўлиб кетмоқдаман.

Фитратнинг 110 йиллиги олдидан

ҚОМУСИЙ БИЛИМ СОҲИБИ ЭДИ

Мен Фитрат домланинг деярли барча асарларини ўқиган бўлсам-да, ўзларини кўрмаган эдим. Аммо қуриш ва имкон бўлса суҳбатлашиш иштиёқи кучли эди. Ниҳоят, 1934 йил кузида А. Икромов номидаги ЎзДУ (ҳозирги Алишер Навоий номидаги САмДУ)нинг тил ва адабиёт факултетида ўқиб юрган кезларимда бу орзум ушалди. Кунларнинг бирида курсдош дўстим Уткир Рашид Фитрат домланинг Тошкентдан келганларини, бизларга ўзбек адабиёти тарихи курсини қадимги замонлардан XIV асрнинг иккинчи ярмига қадар бўлган даври бўйича лекция ўқияжакларини айтиб, мени жуда хурсанд қилди. Зеро, Фитратда шундай нодир хислат ва фазилатлар мужассам эдики, булар уни жамиятда юксак бир поғонага, алоҳида шарафли бир мавқега кўтарган эди. Менинг назаримда, у, аввало, ўз фуқаролик бурчини теран англаган, бутун умрини Туркистон халқларини озод қилиш ишига бағишлаган довюрак инсон эди. Шунингдек, у «Муноза-ра» каби асарлари билан хурофот ва жаҳолатга қарши ўт очган, тараққиётнинг янги йўналиши ҳисобланмиш жадидчиликни тарғиб этган донишманд олим, ўз мафкурасини нафақат китобларда, балки вақтли матбуотда, жумладан, жадидларнинг Фитрат муҳаррирлик қилган «Ҳуррият»(1917 йил апрел — 1918 йил май, Самарқанд) газетаси ва ўзи таъсис этган «Тонг» (1920 йил, Бухоро) журналида кенг ёйган ташаббускор матбуот ходими, жуда кўп қўлёзма ва тошбосма китоблар тўплаб, ўзбек адабиётининг қадимги замонлардан 1917 йилга қадар бўлган давсий масалалар тўғрисида ўйладим: баъзи муаммолар бўйича саволлар туздим, уларнинг қай бирини синфда, қай бирини синфдан ташқари сўрашни мўлжалладим. Саволларимнинг бири Хайём рубоийларининг таржимаси устида эди. Таржима насрий бўлса-да, лирик насрнинг мумтоз намунаси эди: сўзлар ниҳоятда мусиқий, сеҳрли жаранглар, жумлалар замирида қандайдир теран, нозик маънолар, сирли туйғулар яширингандай эди.

Эртаси куни домла машғулотга кирдилар. Бўғдой ранг, дўнг пешонали, тепа сочлари тушган, соқол-мўйловлари ўзига ярашган нурли бу зот киришлари билан хона ҳам ёришиб кетгандай бўлди. Машғулот давомида домланинг қомусий билим ва жозибали нутқ соҳиби эканликлари сезилиб турди. Машғулот охирида синфдошларим мавзу бўйича саволлар бериб, муфассал жавоб олдилар. Мен мавзудан ташқари савол бериш учун домладан рухсат олгач сурадим:

— Домла, Сиз тажрибали, атоқли шоирсиз. Шунга қарамай, Хайём рубоийларини наср билан таржима қилгансиз. Бунинг сабаби нима? Сўнгра Сиз «Ўзбек адабиёти тарихи хрестоматияси»нинг биринчи қисмини бундан саккиз йил аввал чоп эттирган эдингиз. Унинг иккинчи қисми қачон чиқади?

Домла саволларимга шундай жавоб бердилар:

— Хайём барча замонларнинг улуғ шоири, файласуф шоири. Мен эса 20-йилларнинг ўрталаригача бу соҳа билан шуғулланган оддий бир шоирман. Хайём рубойларини назмда муносиб савияда таржима қилиш учун Хайём даражасида бўлмасада, унга яқинроқ шоир бўлиш керак. Бўлмаса, таржима кўнгилдагидай чиқмайди. Бундан ташқари, Хайём рубоийлари суфийлик атамаларига бойдир. Бундай атамалар Навоий ва унинг издошлари томонидан кенг қўлланилган ва уларни замонасининг етук китобхонлари тушунган бўлсалар-да, ҳозирги китобхонлар оммаси уларни тушунмайди ёки ҳали уша тегишли даражага кўтарилган эмас. Энг муҳими, юқорида айтганимдек, муносиб таржима юксак истеъдод талаб қилади. Ахир,

Мана бу китобни олиб
ўқингиз,
Сўнгра менинг уйимга
қўниб кетингиз, —

деган билан шеър юзага келмайди-да. «Ўзбек адабиёти тарихи хрестоматияси»нинг иккинчи қисми тайёр. Муҳокамадан муваффақиятли ўтса, нашриётга топшираман.

Машғулот тугагач, домла талабалар билан хайрлашиб, ташқарига чиқдилар. Мен режамга мувофиқ домлага ҳамсуҳбат бўлиб, университет ҳиёбонигача бордим. Домла менинг тасаввуф, суфийлик адабиёти ва жадидчиликка оид саволларимга муфассал жавоб бердилар ва ўз навбатида менинг кимнинг фарзанди эканим ҳамда ўқиган ва ўқиётган китобларим билан қизиқдилар. Менинг жавобларимдан домланинг мамнун эканликларини юзкўзларидан пайқадим. Шу тарзда мен домла билан бир неча бор ҳамсуҳбат бўлиб, у кишининг яқин шогирдига айландим.

Бу ерда шуни ҳам эслатиб ўтиш лозимки, Фитрат 1937 йили ноҳақ қамалиб, бадном этилиб, дунёдан ўтгач, унинг айрим асарлари бошқалар томонидан, жумладан, ўзбек адабиёти тарихи хрестоматиясининг иккинчи қисми Олим (Сайид Олим) Шарафиддинов томонидан нашр қилинди (муҳаррирлари — Х. Шамсиев ва Ҳ. Олимжон)...

Хуллас, озодлик ва мустақиллик йўлида қурбон бўлган Абдурауф Фитратнинг порлоқ хотираси ҳам замондошлари, ҳам келгуси авлодлар қалбида абадий яшайди. Биз улуғ зот таваллудининг 110 йиллиги муносабати билан ўзи ва бошқалар томонидан нашр этилган асарларининг қайта чоп этилишига, унинг ҳам рамзий қабри ҳам Абдулла Қодирийларникидек тикланишга ва хотираси абадийлаштирилишига ишонамиз, албатта.

Муҳаммаджон МАҲМУД,
Алишер Навоий номидаги СамДУ доценти,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган халқ таълими ходими

Узбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги Узбекистон халқ артисти Бахтиёр Ихтиёровга онаси

Зуҳра ИХТИЁРОВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

«Узбекистон адабиёти ва санъати» газетаси жамоаси газета ходими Дилобар Эргашевага отаси

Ҳошимжон МЎМИНОВ

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

ЁДНОМА

ФИТРАТ САЛЛА ЎРАГАНМИ?

Боши биринчи бетда

ши муносабати билан улуғлаяпмиз, унга ҳурмат ва иззат билдираяпмиз, унинг хотирасини эъзозлаяпмиз. Шундай экан, шу қутлуғ кунларда Фитратни салла ва чопон кийган ҳолда тасаввур этишимиз қанчалик ўринли бўларкан?!

Букун Фитрат номи ўзбек диёридагина машҳур эмас. Куни кеча японялик олим Хисао Қуматси япон тилида Фитрат ҳақидаги кичгина монографиясини эълон қилди. Германияда Ингебарг Балдауф номли дилбар олима Беҳбудий ва Фитрат сингари жадид ёзувчилари ҳақида тадқиқот ишларини олиб бормоқда. Бундай ҳаракатлар бошқа мамлакатларда ҳам изчил сурат олган. Агар биз уларнинг хатларига ёзган жавобимизни саллалик Фитрат тасвири туширилган конвертларга солиб юборсак, улар бизнинг устимиздан кулмайдиларми? Бизнинг Фитрат ҳақидаги тасаввуримиз тарихий ҳақиқатга зид эканлигини кўриб, маънавиятимиз ва маданиятимизнинг кейинги тақдирига шубҳа билан қарамайдиларми?

Аммо, маълум бўлишича, бу ҳали ҳолва экан. маълумки шу кунларда Фитратнинг Бухорода, унинг номи билан аталган богда ўрнатилажак ҳайкали устида қизғин ижодий ишлар бормоқда. Бу шарафли ишга бел боғлаган истеъдодли ҳайкаташлардан бири Фитрат ҳайкалининг бир қанча нусхаларини яратди. Улар орасида Фитратнинг Волтерсимон ажойиб ҳайкали ҳам бор. Лекин Фитрат ҳаёти ва ижоди ҳақида тасаввурга эга бўлмаган кишилар бу ишга аралашиб, алломанинг салла ва чопон кийган тасвирини ҳайкалтарошдан талаб этаётган қўринадилар. Эмиш: шундай тасвирда миллийлик балқиб турармиш...

Агар шундай ақидага риоя қилсак, Абдулла Қодирий номидаги истироҳат боғига қайта «Ўтган кунлар» муаллифининг саллалик ҳайкалини ўрнатиш лозим. Келгуси йили Андижонда Фитратнинг бошқа бир қаламкаш дўсти Чўлпонга ҳам шу руҳда ҳайкал ўрнатиш зарур. Тошкент ва Қўқондаги Ҳамзанинг ҳам ҳайкалларини яратиш ва бу ишда ёш Ҳамзанинг саллалик фотосуратини асос қилиб олиш жойиздир.

Аммо қачондан бери салла миллийлик белгиси ҳисобланади?

Фитратнинг ўгай қизи Севара Кароматиллахўжаева «Тафаккур» журналида чоп этилган хотирасида бундай сўзларни айтади: «Гулистондаги ҳовлимиз жуда файзли эди. у ерда гул бениҳоя кўп бўларди. Бир тараф — телпакгул, бир тараф — атиргуллар, яна боғка анвойи гуллар. Уларга отамнинг ўзи қарарди; қўлидан гулқайчи тушмас, бутоқларни тинимсиз қирқиб турар, суғорар, —сира эринмас эди. У киши ҳар куни гулдасталар саралаб, хонтахта устига қўярди. Отам гулларнинг рангию атринингина яхши кўриб қолмай, улардан дори-дармон ҳам тайёрларди...».

Гулга шайдо бўлиш — соф ўзбекона белгилардан бири. молиомики, Бухорода Фитрат боғи барпо этилаётган ва шу боғда Фитрат ҳайкали ўрнатилар экан, унинг қўлида ё қўлидаги китоб орасида бир дона гул бўлса, балки адибнинг мисдан ясалган ҳайкалида миллий руҳ чин маънода балқиб турган бўлармиди.

Наим КАРИМОВ

ҲАЁТИЙ ҲАНГОМАЛАР

Ковушим қўлтиғимда

Устоз Қудрат Аҳмедов суҳбат давомида қизиқ-қизиқ мутойибалар, нақллар айтардилар.

— Дадам ажойиб одам эдилар — дедилар бир куни Қудрат ака. — Кунлардан бир куни бомдод номозига кетаётиб хоналаридаги чироқни ўчирмаганликлари эсларига тушиб, ярим йўлдан орқага қайтибдилар.

— Дилнозахон, ҳой, Дилнозахон! — эшикни тақиллатибдилар.

— Лаббай, ада? — келин жавоб берибди ичкаридан.

— Хонамдаги чироқни ўчирмабман.

— Вой адажон-ей, ковушингиз тагчармини едириб, шунча жойдан қайтиб келдингизми, чироқни мен аллақачон ўчириб қўйганман, — дебди келин куюниб.

— Парво қилманг, қизим, ковушимни қўлтиғимга олиб олганман, — дебдилар дадам.

Кўнгил шишаси нозик

Натан Муродович Маллаев бир касбдошидан кўп мурувват кўргани, оғир кунларда у қўллаб-қувватлаганини айтиб, «бу яхшиликларини қачон, қандай қайтарсам экан» деб юрардилар.

Иттифоқо бир куни факултетдаги мажлисда ўша дўсти домлани мутлақо ноҳақ ҳолда «тишлаб» ўтди.

Ўша воқеадан сўнг домла ҳалиги гапларини такрорламайдиган бўлиб қолди. Афтидан қалб шишасига дарз кетганди.

Оғзини очиб, тишин кўр

Таниқли фолклоршунос Шарифа Абдуллаева бизга адабиётшуносликка кириш, халқ оғзаки ижодидан ғоятда қизиқарли дарс берардилар. Ҳар бир маъруза у ёки бу нақл, шеър, латифа, эртак ёки ичак узди кулги билан суғорилган бўларди. Бир дарсда опа шундай ҳикоя қилдилар:

— Қўрғон бахшилар сулоласининг зукко вакили Тилла кампирнинг дони бепоён қозоқ даштларигача етиб борибди. Шунда бир қозоқ бахшиси дўмбирасини кўтариб «Ўша чечан кампир билан бир айтишиб келай» деб Нуротага борибди. Қидириб-қидириб Тилла кампир кулбасини топибди-да, остонаданоқ дўмбира чертиб, айтишувни бошлаб юборибди ва ўлан орасида:

— Ҳей, Тилла кампир, айт-чи, мана бу рўпарангда турган Нурота тоғи неча ёшда, — деган саволни қистириб ўтибди. Тилла кампир ҳам анойи эмас. Дарров дўмбирасини олиб, ўланга ўлан билан жавоб берибди ва гап келганда:

— Эй қардошим, мен бу тоғнинг ёшини не билай, оғзини очиб тишин кўр, — дебди.

Қозоқ оқини Тилла кампирнинг донишмандлигига тан бериб, овулига қайтиб кетибди.

Яхши шоир бўлади

Иккинчи курсда ўқишлар бошланиб кетди-ю ҳамон Хайриддин Салоҳ «резерв»да, «студент» деган дафтарчани олган эмас.

Кунлардан бир кун Хайриддин «Юринг, бир ёзувчилар Союзига бориб келамиз» деди. Икковлашиб 1 Май кўчасидаги ёзувчилар идорасига бордик. Мен йўлакда ўтирдим, дўстим атоқли ёзувчи, уюшма раиси Абдулла Қаҳҳор ҳузурига кириб чиқди.

Орадан икки кун ўтгач, ректоримиз Шопўлат Абдуллаев дарсга кирдилар.

— Хайриддин, шеър ёзаркансиз-у айтмайсиз. Абдулла ака телефон қилдилар, «студент қилиб олсангиз яхши шоир бўлади» дедилар. Мен ходимлар бўлимига айтдим, эртага Сизга буйруқ чиқади, — дедилар.

Бутун гуруҳ чапак чалиб юбордик.

Қофиясини келтирса, шеър бўлаверадими?

Студентлик йиллари қизиқ. Ҳамма шоиру ёзувчи бўлмоқни орзу қилади. Хайриддин Салоҳ лирик шеърлар ёзарди, Абдураим Отаметов — эпиграммачи, Турсунбой Йўлдош болаларбоп саҳна асарлари битади, Низом Комил, Уктам Усмоновлар илк ҳикояларини эълон қилиб бўлишган, Хайриддин билан Абдураимга устоз Мақсуд Шайхзода матбуотда «оқ йўл» тилаганлар. Мен эса, ўшаларга эргашиб тожик тилидан ҳикоя ва эртаклар таржима қилишга интилардим. Кунлардан бир кун драматург ва шоир Абдусалом Деҳотийнинг «Баҳор келди» шеърини таржима қилиб шоирлигимни ҳам кўрсатмоқчи бўлдим.

Ун икки мисралик шеърни оқизмай-томизмай ўзбекчалаштирдим. Узимча тузатдим, қайта таҳрир қилдим, оққа кўчириб, эртаси куни дўстим Хайриддинга кўрсатдим. У синчиклаб ўқиб кўрди-да, мийиғида кулиб деди:

— Қофиясини келтириб, мисра тузса, шеър бўлаверарканми? Қани ўша шеърнинг асли?

— Мен уни ёддан биламан.

— Уқинг.

Аста, ўз оҳангида ўқидим. Хайриддин қулоқ солиб турдида, қўлидаги сатрларга зеҳн ташлаб, қоғоз ҳошиясига ёза бошлади.

Мисралар унинг қаламидан шу даражада қуйилиб-қайнаб чиқардики, мен ҳайратда қолдим. Шунинг учун ҳам «шоир — оддий одам эмас, оддий одам шоир бўлолмас» дейишаркан-да. Хайриддин Салоҳ асли шоир бўлиб туғилган эди.

Этакда туғилган асарлар

Биринчи курсга қабул қилиндигу кўп ўтмаёқ пахта теримига олиб кетишди. Теримни ҳам қойил қилардик, ёшларга хос шўхлигу, ўйин кулгу, далада шаталоқ отиб юришни ҳам жойига қўярдик. Аммо Хайриддин Салоҳ билан Уктам Усмоновларнинг қўлтиғидан китоб, қўлидан қалам тушмасди. Ҳамиша бирининг этагида Дантею Гейне, иккинчисиникида Мопассану Драйзер юрарди.

Иккинчи йили пахтага борганимизда Хайриддиннинг қўлида Генрих Гейнедан Миртемир домла қилган таржималарни кўрдим. У «Силезия тўқимачилари»ни ёддан биларди. Уктам ҳам, Хайриддин ҳам ўқиган китобининг ҳошиясига қалам билан нималарнидир ёзиб, қайд қилиб юришарди. Бир куни Уктам Усмоновнинг қўлидаги Драйзернинг «Америка фожеаси»ни кўрсам, чизилмаган сатри, бирон фикр ёзилмаган варағи қолмаганди. Кейинчалик фаҳмласам, буларнинг ҳаммаси машқ-ижод оқими Гейненинг «Лирика»си, «Америка фожеаси»нинг Уктам Усмонов таржимаси нашр этилди. Дўстларимизнинг ижодий жараёнини кузатиб юрган ўртоқлари лутф билан «бу асарлар этакда туғилганди» деб юрадиган бўлдик.

Ҳамиджон ҲОМИДИЙ

ЎЗБЕК СЎМ ТЎЛОВ КАРТОЧКАЛАРИ

ЭЛЕКТРОН ПУЛЛАР— КЕЛАЖАК САРИ ҚАДАМ

Шубҳасиз, сиз пулнинг ўғирланганлиги ёки йўқолганлиги каби нохуш воқеалар билан танишсиз. Нақд пулингиз Сиз хоҳлаган нарсани харид қилишга етмаган ҳоллар кўп учрайди. Эндиликда бундай нохушликлар мутлақо бўлмаслиги имконияти бор.

Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки томонидан сўм пластик карточкалари ишлаб чиқилди ва тўлов воситаси сифатида ишга туширилди.

Бу хилдаги карточка «смарт» карта ёки «электрон ҳамён» деб аталади ва қаллоблик йўлида ишлатишга қарши муҳофазаланган ва ишлатиш давридаги ўта қулайликлари билан ажралиб туради. Шу билан бирга, карточка эгалари ҳамда карточкаларни тўлов воситаси сифатида қабул қилувчи савдо ва хизмат кўрсатиш корхоналари учун ҳам оддий ва қулайдир.

Миллий банкда карточка эгаларига махсус, йилига устамаси 50 фоиз ошадиган ҳисоб рақамлари очилади. Бу ҳисоб-рақамлар нақд ёки корхоналарнинг меҳнатга ҳақ тўлаш жамғармаларидан тўлдирилиши мумкин.

Юқорида қайд этилган хизматлар карточка эгаларига ҳам, корхоналарга ҳам бир хилда қулай. Карточка эгалари хизмат кўрсатиш шохобчаларида харид вақтида вақтларини тежайдилар ва ҳар доим ёнларида зарур бўлган қийматдаги пулга эга бўладилар. Йирик ва майда харидлар қилганларида бу тўлов механизмидан фойдаланиш имкониятига эга бўладилар. Карточка бўйича бажарилган операциялар ҳақидаги маълумотлар карточка хотирасида сақланади, бу ҳол эса карточка эгасига молиявий операцияларни назорат қилиш имкониятини яратади.

Қулайликни танланг — бу Миллий банкнинг сўм тўлов карточкасидир! Электрон ҳамён — бу келажак сари босилган қадам!

Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий фаолият миллий банкининг сўм карточкаларини тўлов воситаси сифатида қабул қиладиган савдо корхоналари

Савдо нуқталари	Манзил	Мўлжал
СИРҒАЛИ САВДО МАРКАЗИ	Тошкент, Сирғали-8	Сирғали машина бозори ёнида.
ТОШКЕНТ УНИВЕРМАГИ	Тошкент, Ўзбекистон шоҳ кўчаси, 17-уй.	Собиқ ЦУМ
ЧИЛОНЗОР САВДО МАРКАЗИ	Тошкент, Чилонзор кўчаси, 55-уй.	Чилонзордаги Улуғбек боғининг орқа томонида.
ЧОРСУ УНИВЕРМАГИ	Тошкент, Охунбобоев кўчаси, 1-уй	Собиқ ГУМ
ПАНАСОНИК ДЎКОНИ	Тошкент, Навоий кўчаси, 14-уй.	«Санъат саройи» қаршисида.
ИВЕРСОН ДЎКОНИ	Тошкент, Фурқат кўчаси, 1-уй	Меридиан (ТАТА) меҳмонхонаси қаршисида.
ИТАЛФУД СУПЕРМАРКЕТИ	Тошкент, Хоразм кўчаси, 63-уй	Чилонзор мавзесининг19-даҳаси.
«ШАРҚ -МИР» СУПЕРМАРКЕТИ	Тошкент, Мустафо Отатурк кўчаси, 1-уй	«Зарафшон» ресторани ва Навоий театри оралиғида.
«АЛП ЖАМОЛ» СУПЕРМАРКЕТИ	Тошкент, Мустафо Отатурк кўчаси, 1-уй	«Зарафшон» ресторани ёнида.
«АЛ-МАШРИҚ» ДЎКОНИ	Тошкент, Лохутий кўчаси, 38-уй, Пушкин кўчаси, 65-уй	Автомобил йўллари институти ёнида, Ҳамид Олимжон метро бекати олдида.
СОВПЛАСТИТАЛ ДЎКОНИ	Тошкент, Абдулла Қодирий кўчаси, 4-уй. Халқлар дўстлиги кўчаси 5-уй.,	«Ганга» дўкони ёнида Чилонзор ва С. Раҳимов метро бекатлари оралиғида.
ЎЗКСЕРОКС	Тошкент, Буюк Турон кўчаси, 41-уй	«Зарафшон» ресторани ва Навоий театри оралиғида.
УЗИНАВТОСЕРВИС	Тошкент, Фурқат кўчаси, 1-уй	Халқлар дўстлиги майдонида.
«БОДОМЗОР» ДЎКОНИ	Тошкент, Мустақиллик майдони	«Мустақиллик майдони» метро бекати олдида.
ГОЛЛАНДМАРКЕТ	Тошкент, Тожик кўчаси, 1-уй	«Юлдуз» фабрикаси ёнида.
АФРОСИЁБ ДЎКОНИ	Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 3-уй	«Шарқ Мир» супермаркети қаршисида.
«НОВЫЙ МИР» РЕСТОРАНИ	Тошкент, Мустафо Отатурк кўчаси, 8-уй	Навоий театрининг 2-қаватида.
«ЮИТКО» ДЎКОНИ	Тошкент, Навоий кўчаси, 174-уй.	«Ҳамза» театри қаршисида
«ОҚ ТЕПА» ДЎКОНИ	Тошкент, Оқ тепа майдони, 8-уй.	Чилонзорнинг Оқ тепа мавзеида.

ОХИРАТИНИ КУЙДИРМАГАН ИНСОН

Саид Ниёз бошини қуйи солиб, нохуш кайфиятда Хива кўчаларидан оҳиста-вазмин қадам ташлаб борарди: Оллоқулихон ҳам унинг мушкулини осон қилиб беролмади. Ҳаммасидан ҳам хазиначининг гапи ўтиб тушди...

У қандай қилиб отасининг қабри устига келиб қолганини сезмади. Отаси раҳматли кўп зукко, донишманд одам эди. Ўғлини еру кўкка ишонмасди. Мабодо, мушкул аҳволда қолса, дардининг чорасини топарди. Энди эса у йўқ...

Саид Ниёз тиловати Қуръон қилиб, юзига фотиҳа тортди. Кейин ўрнидан туриб ортига қайтди. Йўл-йўлакай хаёлидан охирги воқеалар бирма-бир ўтди.

* * *

Ушанда у карвонга қўшилиб Оренбургга борганди. Ҳам саёҳат, ҳам тижорат деганларидек, у ердан қайтишда чарм, ип, ипак, мовут, газлама, сақич олиб келди. Мол танлашда янглишмаган экан, савдосини берди. Тез кунда молларини сотиб тугатаёзди. Айниқса, сақичга талабгор кўп бўлди.

У иккинчи қопдаги сақични омбордан олиб чиқишда бир оз қийналди. Юк одатдагидан оғирроқ туюлди. Қопни текис тош устига қўйиб сақични майдалаш мақсадида болта билан эшитилади. Қулоғига жаранглаган овоз эшитилди. Сўнгги зарбалардан кейин қопдан ялтироқ тангалар шувиллаб тушиб, оёғи остига сочилди.

Саид Ниёз ақли шошиб, бир лаҳза нима бўлаётганини тушунмай қолди. Сўнг қопни йиғиштириб олиб, ичкаридан қоп олиб чиқди. Тангаларни унга солди-да, омборхонага олиб кириб қўйди. Ҳали шомгача хийла вақт бўлишига қарамай, дўконини апил-тапил ёпди-ю, худди биров қувгандек кўчага отилиб чиқди.

Хаёлида худди уни чаён чақиб, илон ўраб олаётгандай эди. Қаерга боришни, кимга маслаҳат солишни билмасди. Шу асно қалъадан азон овози эшитилди, у оломонга эргашиб, «Жума» масжидига кирди. Узоқдан Гужумбойни кўриб, кўнгли хиёл таскин топгандай бўлди. Намоздан сўнг йўқотиб қўймай, деб унинг орқароғида сафга турди. Ибодат давомида Аллоҳдан бошига тушган ташвишдан халос этишини сўради.

Намоздан сўнг уйига қайтаркан, Гужумбой салобат билан қадам ташлаб, ўнги ва сўлига қараб, одамлар саломига алик олиб кетарди. Саид Ниёз ота қадрдони — устозининг ортидан беш-олти қадам масофада қорама-қора бораверди. Йўловчилар сийраклашгач, унга етиб олиб салом берди. Қария уни дўконига таклиф этди.

— Илоҳим, отангнинг руҳи шод бўлгай. Бола-чақанг омонми? Ишларинг қандай?

— Аллоҳга шукур, ёшулли, ҳаммаси жойида. Лекин қизиқ бир гап чиқиб қолди.

— Нима гап экан?

— Узингизнинг фотиҳангиз билан Оренбургга бориб қайтдим.Бошқа моллар қатори сақич ҳам олган эдим, бир қопи олтин бўлиб чиқди. Нима қилишни билмай қолдим.

Гужумбойнинг авзойи жиддий тус олиб, воқеа тафсилотини бошқатдан сўраб олди. Саид Ниёз кўрсатган танга соф олтин эканлигига амин бўлди. Маслаҳат билан эртасигаёқ Оренбургга карвон орқали мактуб юборилди.

Бир қоп сақич харид қилганди, янглишиб... бир қоп тилла беришибди.

Саид Ниёз учун кунлар жуда секин ўтарди. Охири Хивада юролмай қолди. Хаёлидан ҳамма уни таъқиб қилаётгандай, ҳатто жонсиз иморат-миноралар ҳам босиб эзгандай эди.

Шу алфозда бир ҳафта ўтди. Ниҳоят узоқ-узоқлардан туя қўнғироқларининг саси элас-элас қулоққа чалина бошлади. Саид Ниёзнинг юраги ҳаприқиб, карвон йўлига пешвоз чиқди. У интизорлик билан кутган киши карвон ўрталарида эди, нигоҳи Саид Ниёзга тушгач, ним табассум билан тагидаги хуржунга ишора қилиб, сизга бир нарса бор, дегандек қилди. Лекин туялар бир қатор тизилиб келаётгани учун сафдан чиқиб бўлмасди. Шунинг учун ҳам Саид Ниёз уларга эргашиб, карвонсаройгача қайтишга мажбур бўлди.

Даракчи туясидан тушиб, Саид Ниёз билан саломлашиб, унга бир мактуб тутқазди. Хатда шундай жумлалар битилганди: «... Биродари азиз, мен сизга Аллоҳнинг шоҳидлигида, ҳамроҳларингиз гувоҳлигида сақич сотганман. Ҳеч қандай олтиндан хабарим йўқ, шунинг учун мени маъзур тутасиз...»

Саид Ниёз хатнинг давомини ўқий олмади, кўз олди қоронғилашиб кетди. Шундан сўнг яна Гужумбойнинг олдига маслаҳатга борди.

— Чакки бўлибди, хўш, энди нима қилмоқчисиз? — деди Гужумбой ҳам нима қиларини билмай.

— Ҳайронман. Хонга учраймими? Зора, олтинларни хазинага қабул қилса...

— Дуруст, яхши ўйлабсан!..

* * *

Оллоқулихон тахтда савлат тўкиб ўтирарди. Чап томонида Муҳаммад Юсуф меҳтар бошчилигидаги аъёнлар, ўнг томонида эса замонасининг машҳур уламолари саф тортиб туришарди.

Хон Саид Ниёз арзини эшитгач, муддаосини сўради.

— Охиратим куйиб кетмаса, деб қўрқаман, олампаноҳ. — деди Саид Ниёз юрак ютиб. — Шу ганжинани хонлик хазинасига қабул этишларига изн берсангиз...

Атрофдагилар бир-бирларига маъноли кўз ташладилар. Хон меҳтарга қараб: «Нима дейсиз, оқсоқол?» — дегандай бўлди. Меҳтар эса хазиначига: «Жавоб бер!» — дегандай ишора қилди. Хазиначи сафдан икки қадам олдинга чиқиб, хонга таъзим этди-да, ўз мулоҳазасини билдирди:

— Мени кечирасиз, хон жаноблари, бу олтин қай мақсадда йиғилгани, қай йўл билан топилгани бизга қоронғу. Шундай экан, келинг, яхшиси, бир халта олтин деб хонлик хазинасини булғамайлик.

Тўпланганлар бош чайқаб, хазиначининг гапини маъқулладилар.

* * *

Саид Ниёз дарвоза зулфинининг қаттиқ тақиллашидан чўчиб кетди. Кўчада отлиқ чопар турарди:

— Саройга тезлик билан етиб борар экансиз. Хон ҳазратлари кутаётирлар.

Оллоқулихон туркман гилами устига тўшалган кўрпачада чап томонга ёнбошлаб ўнг қўли билан соқол аралаш иягини ушлаб ўтирарди. Қаршисида уламолар тиз чўкишганди, биттаси овоз чиқариб китоб ўқирди.

Саид Ниёз киргач, хоннинг ишораси билан қори китоб ўқишни тўхтатди. Саид Ниёзга чўккалашга рухсат тегди. Ҳамма жим қотгач, хон гап бошлади:

— Оқшом тушимда маълум бўлдики, ғойибдан топган олтининг сен учун ҳалол экан. Уни нима қилсанг ихтиёринг. Хоҳласанг, Полвондарвоза қаршисида масжид биноси қуришинг мумкин, бунга фармон берамиз.

Саид Ниёз севинч-ла хоннинг қўлини ўпди-ю, тиззалаб орқага юрганча хонадан чиқди.

* * *

Масжид қурилишига ажратилган ерда беш-олти хонадон яшарди. Хонликда ўрнатилган тартиб бўйича бу хонадон соҳибларига уй-жойлари учун ҳақ тўлаб, рози қилиш лозим эди.

Саид Ниёз ҳаммага машҳур Ялмонбойнинг ҳовлисига ботинолмай кирди. Бой ота унинг: «Жойингизнинг нархини айтинг», деганига жавобан: «Чиқ-чиқ бу ердан, нима, ўзингни Хеванинг биринчи бойиман, деб санаяпсанми. Эртага тонггача жойни бўшатаман. Менга бермоқчи бўлган олтинингни масжид қурилишига ишлатасан», деб чиқариб юборди.

Кейинги ҳовли ёлғиз кампирники эди. Саид Ниёз унга мақсадни тушунтирди: «Она, хоннинг фармонидан хабарингиз бор. Жойингиз нархини айтсангиз, мен сизни рози қилсам». Кампир ҳам анойи эмас экан:

— Э, болам, завол кўрмагайсан. Дунё тургунча тур. менга бир тийиннинг ҳам керакмас. Фақат бандаликни бажо келтирсам, шу ерга дафн этсанг бас, — дея жавоб қайтарди.

Бошқалар билан иш осон кўчди.

Тез кунда майдон тозаланди, масжид қурилишига ишлатиладиган ғиштлар махсус хумларда пиширилди. Қурилиш бошланиши арафасида тумонат одам йиғилди. Дошқозонлар осилди. Муҳаммад Юсуф меҳтар қариялардан фотиҳа беришларини сўради. Уламолардан бири ўрнидан туриб, баланд овоз билан ҳаммага эшитиладиган қилиб:

— Кимда-ким ўн икки ёшдан намозга ўтган, фарз амалларини бирор марта ҳам канда қилмаган бўлса, биринчи ғиштни қўйиб берсин, — деб хитоб қилди.

Халойиқ жим бўлиб қолди. Бироқ ҳеч ким ўртага чиқмади. Шунда Саид Ниёз уялинқираб ўрнидан турди-да, устанинг олдига бориб, қўлини ғиштга чўзди. Олдинги қаторда турган Гужумбой қуйилиб келган кўз ёшларини тиёлмади. Оталик меҳри жўшиб, «Бахтинг ёмағай болам», деркан шогирдига ғойибдан олтиннинг буюрилиши бежиз эмас эканлиги хаёлидан ўтказди.

Масжид қурилишида кундан-кун одам кўпаяверди. Кимнинг қўли лоақал бир ғиштга тегса ҳам. Иш ҳақи берилаверди.

* * *

Оллоқулихон кекса тоғаси Муҳаммад Назарбий иноқни кўргани Полвондарвоза йўли орқали ўтарди. От устида бир маромда чайқалиб келаркан, битаёзган янги бинога назари тушиб, мамнун бўлди. Атрофдагиларга эшиттириб: «Ажаб бир иншоот бунёд бўлибдур. Хонлигимизнинг кўрки бўлубдур. Муборак бўлгай. Ажаб хушрўй мадраса бўлубдур», деди. Хон йўлига пешвоз чиққан халқ орасида туриб бу гапни эшитган Саид Ниёз «Ҳазрат мадраса эмас, масжид қурасан, деган эдилар-ку», деган ўйни хаёлига келтирди. Шу лаҳзада ён томондан кимдир ўзини зимдан кузатаётганлигини сезди. Ўгрилиб жилмайиб турган Гужумбойни кўрди-да: «Ҳа, мадраса ҳам қурамиз», деб юборганини ўзи ҳам билмай қолди...

* * *

Минг намозхонга мўлжалланган масжиду мадраса ҳижрий 1251 (мелодий1835) йили битди. Оллоқулихон аъёнлари билан муборак бўлсинга бир неча гилам олиб, пешин намозини ўқишга келди.

Кўчалар хеваликларга тўлиб, халқ сайили бошланди. 37 метрлик минорадан туриб муаззин айтган азон товуши узоқ-узоқларга таралди. Саид Ниёз елкасидан босиб турган оғир юкни олиб ташлангандай ўзини енгил ҳис этди.

Омонулла МУТАЛОВ

Доимий ҳамроҳ

«ХОЖА ОРИФ МОҲИТОБОН»

Тавба нима? Ориф деб кимни айтамиз, орифлик қандай мақсад ва маслак? Тафаккурдан мақсад нима?

Бу каби саволларга адабиётшунос олим, филология фанлари доктори Иброҳим Ҳаққулнинг «Ёзувчи» нашриётида чоп этилган «Хожа Ориф Моҳитобон» рисоласидан лўнда ва теран жавоб олиш мумкин. Жумладан, рисолада шундай ёзилади: «Бир куни ҳоварийлар Исо алайҳис-саломдан: «Эй Оллоҳнинг руҳи, ҳозир ер юзида сенга ўхшаш яна бир одам борми?» деб сўрашганда Ҳазрати Исо: «Ҳа, бор. Сўзи зикр, сукути фикр, назари ибрат бўлганлар менга ўхшашдирлар», деган экан. Дарҳақиқат, тафаккур ва маърифат оддий инсонни ҳам пайғамбарларга яқинлаштирадиган ва ноиблар, расуллар эришган ҳақиқатлардан баҳоли қудрат огоҳ айлайдиган юксак мақомдир. Мана шунинг учун машҳур сўфий Ҳасан Басрий: «Бир соатлик тафаккур бир кечалик тоат-ибодатдан хайрлидир», деди.

Хожа Ориф Моҳитобон ҳазрат Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийнинг тўртинчи халифалари. Муътабар манбаларда битилишича, Хожа Ориф Моҳитобон ҳазрат Баҳоуддин Нақшбандни-

нг тариқат, маърифат, ҳақиқат осмонида парвоз қилишларида бир қанот бўлганлар.

«Хожа Ориф Моҳитобон» эссесини муаллиф Бухорои шарифнинг 2500 йиллигига бағишлаган. Рисолага филология фанлари номзоди С. Рафиддин муҳаррирлик қилган. Бу нашр Дилшод Қиличнинг «Турондот» хусусий корхонаси буюртмаси билан 7500 нусхада чоп этилган.

Ойбек ТИЛЛО

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги

ХАЛҚ ИЖОДИЁТИ ВА МАДАНИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАР РЕСПУБЛИКА МАРКАЗИ

1996 йил 19—21 декабрь кунлари

Тошкент шаҳрида

«БАРҲАЁТ СИЙМОЛАР» туркумидан Ўзбекистон халқ артистлари Дони Зокиров, Мухторжон Муртазоев, Матниёз Юсупов ва Қорақалпоқ бахшиси Муса Турум ўғли асарлари ижрочиларининг

РЕСПУБЛИКА КЎРИК-ТАНЛОВИНИ ЎТКАЗАДИ

Кўрик-танловнинг очилиши Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқали драма ва комедия театри биносида 19 декабрь куни соат 10 да бўлади.

ҒОЛИБЛАРНИНГ ЯКУНЛОВЧИ КОНЦЕРТИ

21 декабр куни Муқимий театрида соат 17 да бошланади.

ТАШКИЛИЙ ҚЎМИТА

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ
ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 33-52-91
* * *
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир —Абдунаби ҲАЙДАРОВ

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0701. Ҳажми — 2 босма табоқ. Тиражи—10843. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Индекс 64593. 1 2 3 4 5 6